

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Manto Masevičiaus,
V kurso, komercinės teisės
studijų šakos studento

Magistro darbas

Elektroninė leidyba: autorių teisių aspektai

Vadovas: prof. dr. (HP) Vytautas Mizaras, LL.M.

Recenzentė: Lekt. dr. Kristina Janušauskaitė

Vilnius 2012

Turinys

Turinys	1
Įžanga.....	2
1. Elektroninės knygos, kaip autorių teisių objekto, ypatumai	5
2. Elektroninės leidybos būdai bei jų ypatumai	7
2.1. Materialiosios laikmenos.....	9
2.1.1. Bendrieji bruožai	9
2.1.2. Platinimo teisės išnaudojimas	9
2.1.3. Kiti ypatumai.....	11
2.2. Nematerialios formos	11
2.2.1. Bendrieji bruožai	11
2.2.2. Platinimo teisės išnaudojimo principo taikymo ypatumai	12
2.2.3. Naudojimas bibliotekose – panaudos atitikmuo.....	14
2.2.4. Reprografinis atgaminimas	17
2.3. Nematerialių formų reglamentavimo ypatumai, kylantys dėl nepatekimo į išleidimo sąvoką.....	23
2.3.1. Leidybos sutarčių taikymas elektroninei leidybai	24
2.3.2. Leidybos sąvokos vartojimo teisės aktuose aspektai.....	28
3. Kūrinių naudojimas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais ir šio ribojimo įtaka leidėjų interesams	31
4. Elektroninės bibliotekos	40
4.1. Google books projektas	40
4.1.1. Google books taikos sutartis	43
4.1.2. Google veiksmų atitiktis JAV autorių teisei	46
4.1.3. Google books Europoje.....	50
4.1.4. Google books įvertinimas pagal Lietuvos teisę.....	53
4.2. Elektroninių bibliotekų Europoje teisinės perspektyvos – kūrinių našlaičių problema.....	56
5. Išvados	58
6. Literatūros sąrašas	61
Santrauka	66
Summary.....	67

Ižanga

„Europai jau laikas atversti naują el. puslapį skaitmeninių knygų ir autorių teisių klausimu¹“

Leidyba autorių teisių aspektu svarbi yra dėl istorinių, ekonominių, socialinių kriterijų. Visų pirma, būtent leidybos atsiradimas (išradus spausdinimo mašiną) ir plėtra sąlygojo leidėjų investicijas ginančių teisių gimimą, kurios vėliau evoliucionavo į šiuolaikinę autorių teisę. XX amžiuje, plačiai paplitus elektroniniams prietaisams bei ryšiams, atsiradus elektroninėms knygoms bei elektronei leidybai, tampa svarbu tinkamai pritaikyti autorių teisę, tinkamai subalansuojant autorių, leidėjų, visuomenės interesus. Elektroninė leidyba yra sparčiai auganti verslo sritis, tradiciniai leidėjai yra priversti prisitaikyti prie rinkos poreikių ir pasiūlyti pirkėjams elektroninių knygų. Tinkamas teisinis reguliavimas yra labai svarbus, siekiant patenkinti leidėjų ekonominį interesą, nepamirštant autorių teisių apsaugos bei naudotojų lūkesčių.

Į knygų leidybą leidėjai investuoja lėšas, siekdami jų gražos ir pelno, todėl galima teigti, jog išleidžiami rinktiniai, kokybiški, patrauklūs visuomenei kūriniai. Knygos yra neatskiriama švietimo, savišvietos, asmeninio tobulėjimo dalis, todėl visuomenė turi interesą į didelę leidžiamų kūrinių įvairovę ir tuo pačiu lengvą jų prieinamumą, taigi įstatymuose numatomos įvairios autorių teisių išimtys mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais. Šios išimtys pasikeitė 2011 metais priėmus Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo pakeitimus, kuriuos įtakojo ir technologiniai aspektai.

Darbo tikslas yra išnagrinėti esamą autorių teisių, reguliuojančios elektroninę leidybą, reguliavimą, įvertinti, ar jis atitinka šiuolaikines ekonomines ir technologines tendencijas, palyginti nacionalinį Europos Sąjungos ir įtaką turinčių kitų valstybių, ypač JAV, reguliavimą bei pasiūlyti reikalingus pokyčius teisiniame reguliavime arba tinkamą esamo reguliavimo aiškinimą. Elektroninės leidybos sąvoka yra nagrinėjama plačiai, įtraukiant ir elektroninių bibliotekų, darančių didelę įtaką tiek leidėjų ekonominiams interesams, tiek visuomenės poreikiui į lengvą kūrinių prieinamumą,

¹ Joint Statement of EU Commissioners Reding and McCreevy on the occasion of this week's Google Books meetings in Brussels. [žiūrėta: 2012 m. kovo 30 d.]. Prieiga per internetą: <<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/09/376>>.

klausimą. Nagrinėjami Lietuvos, Europos Sąjungos teisės aktai, turintys įtakos elektroninei leidybai bei elektroninių bibliotekų kūrimui. Didžiausia reikšmė skiriama tinkamam leidėjų, autorių ir visuomenės interesų balansui elektroninėje leidyboje, nagrinėjamas ir svarbus bei didelę įtaką minėtiems santykiams darantis ir didelį atgarsį visuomenėje turintis elektroninių bibliotekų teisinis reguliavimas JAV (bei garsusis *Google books* projektas) bei Europos Sąjungoje ir jo galimybės. Darbe nagrinėjami materialiose ir nematerialiose laikmenose patalpintų kūrinių teisinio reglamentavimo skirtumai (teisių išnaudojimo principo taikymas, panauda bibliotekose ir kita), vertinamas jų atitikimas šiuolaikiniams visuomeniniams santykiams, leidybos sutarčių reglamentavimas ir jų tinkamumas elektroninės leidybos santykiams, siūlomi reikalingi jų teisinio reguliavimo pakeitimai. Skiriamas dėmesys autorių teisių ribojimų taikymo elektronei leidybai aspektams ir jų įtakai teisių turėtojų interesams – nagrinėjamos reprografinio atgaminimo, kūrinių naudojimo bibliotekose mokymo tikslais išimtis, siūlomi galimi pakeitimai, labiau pritaikant šias išimtis teisių turėtojų ir visuomenės interesams. Elektroninės leidybos teisiniai ypatumai ir kintantis teisinis reguliavimas didžiausią įtaką turi leidėjų bei autorių turtiniams interesams, todėl asmeninių neturtinių teisių klausimai nenagrinėjami dėl mažareikšmiškumo. Darbe pagrindinis dėmesys skiriamas elektronei knygai, kaip pagrindiniam elektronei leidybos objektui, todėl techninių apsaugos priemonių analizė ir pasiūlymai apsiriboja šiuo objektu. Teisių gynybos klausimai neanalizuojami, nes elektronei leidybos atveju nekyla svarbesnių tik elektronei leidybai būdingų ypatumų.

Darbe lyginamuoju metodu tiriamas esamas nacionalinis reguliavimas, lyginant su Europos Sąjungos reguliavimo teikiamomis galimybėmis. Skiriama dėmesio ir naujųjų ATGTĮ pakeitimų palyginimui su prieš tai galiojusiais, siekiant nustatyti, ar tinkamai keičiamas teisinis reguliavimas. Platesnis lyginamojo metodo taikymas istoriniu atžvilgiu šiuo atveju būtų neprasmingas, atsižvelgiant į technologijų pažangą. Lyginamuoju metodu yra lyginamos teisinės elektroninių bibliotekų ir knygų skaitmenizavimo galimybės JAV ir Europoje, dėl JAV pirmavimo šiuose procesuose, bei įtakos Europos Sąjungos reguliavimui. Teisės aktų analizei naudojamas loginis bei lingvistinis metodas, atsižvelgiant ir į jų funkcinę paskirtį. Naudojant loginį, sisteminį ir apibendrinimo metodus siūlomi galimi teisės aktų pakeitimai, pritaikant juos elektronei leidybos teisiniams santykiams.

Darbo originalumas yra preziuruojamas.

Kaip jau minėta, daugiausia nagrinėti teisės aktai (svarbiausi – Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas bei Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo), taip pat jų rengiamoji medžiaga, svarstant pakeitimus vykusių skirtingų interesų turinčių šalių pasiūlymai, remtasi užsienio autorių publikacijomis bei aktualia nagrinėjamiems klausimams teismų praktika. Atsižvelgta į siūlomas Europos Sąjungos teisinio reguliavimo galimybes, pavyzdžiui, Žaliają knygą „Autorių teisės žinių ekonomikoje“. Lietuvoje nei teisės doktrinoje, nei teismų praktikoje elektroninės leidybos klausimas nėra plačiai nagrinėtas.

1. Elektroninės knygos, kaip autorių teisių objekto, ypatumai

Sąvoka „knyga“ yra suprantama kaip susiūti popieriaus lapai, kuriuose išspausdinti kokie nors tekstai². Tradicinės popierinės formos knygos daug nesiskiria – jos gali būti skirtingo dydžio, storio, apipavidalinimo, kietais ar minkštais viršeliais. Knyga, kaip autorių teisių saugomų objektų išraiškos forma, užima ypatingą vietą autorių teisėje, nes istoriškai būtent dėl modernių knygų spausdinimo metodų išradimo, kai knygas atgaminti galima buvo labai greitai ir nebrangiai, pradėjo formuotis autorių teisė, kuri pirmiausia gynė leidėjų interesus. XX a., išplitus ir išstobulėjus technologijoms, atsirado dar pigesnių ir paprastesnių kūrinių atgaminimo būdų, taip pat sukėlusių iššūkių autorių teisei, išrasta ir elektroninė knyga. Elektroninė knyga apibūdinama kaip knygos ilgio publikacija skaitmenine forma, susidedanti iš tekstų, paveikslėlių, platinama ir skaitoma naudojant kompiuterius ar kitus elektronikos prietaisus³. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo⁴ (toliau - ATGTĮ) 4 straipsnio 2 dalies 1 punktas autorių teisių objektais pripažįsta knygas ir kitus literatūros kūrinius, išleistus bet kuria forma, įskaitant elektroninę. Taip tiesiogiai įtvirtinama autorių teisių į elektronine forma išreikštus kūrinius, įskaitant ir elektronines knygas, apsauga, nors ji galiotų ir be minėto patikslinimo, kadangi įstatymas yra techniškai neutralus ir autorių teisių apsauga galioja bet kokia forma išreikštiems kūriniams.

Techniškai elektroninė knyga nuo tradicinės popierinės skiriasi tik išraiškos forma (laikmena) ir naudojimo būdu, tačiau tai suponuoja tam tikrus ypatumus autorių teisių atžvilgiu, pavyzdžiui, technines autorių teisių apsaugos priemones, taikomas elektroninėms knygoms, platinimo teisės išsėmimo principo taikymą materialiose laikmenose platinamoms elektroninėms knygoms, tačiau netaikymą platinant jas internetu ir kitus skirtumus. Pažymėtina, jog elektroninius duomenis yra lengva redaguoti, todėl gali būti pažeistos ir neturtinės autoriaus teisės – autorystės teisė ar teisė į kūrinio

² Didysis lietuvių kalbos žodynas. [žiūrėta: 2012 m. sausio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lkz.lt>>.

³ SUAREZ, M. F., WOUDHUYSEN, H. R., *The Electronic Book*. Oxford: Oxford University Press, 2010, p. 164.

⁴ Valstybės žinios, 1999, Nr. 50-1598, nauja redakcija – Valstybės žinios, 2003, Nr. 28-1125.

neliečiamybę. Turtinių teisių ir jų ribojimų taikymo aspektai, priklausomai nuo kūrinio išraiškos formos, nagrinėjami toliau.

Be abejo, būtina atskirti knygą, kaip materialų daiktą (laikmeną), ir joje išspausdintą (įrašytą) kūrinį ar kūrinius, kaip autorių teisių objektus – knygos įsigijimas nereiškia, jog jos savininkas įgyja ir visas autoriaus teises į kūrinį (Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 50 straipsnis: „Autorių teisės į kūrinį nesiejamos su nuosavybės teise į materialųjį objektą, kuriuo tas kūrinys išreikštas. Autorius ar kitas autorių teisių subjektas, perleidęs nuosavybės teisę į materialųjį objektą, kuriuo išreikštas kūrinys, nelaikomas perleidusiu autorių turtines teises ar suteikusiu licenciją, leidžiančią naudoti tą kūrinį, jeigu sutartyje nenustatyta kitaip“).

Šis kūrinių išraiškos būdas ypatingas tuo, jog interesus į knygų teisinę apsaugą turi ne tik autoriai, kurių kūriniai leidžiami ir platinami, bet ir leidėjai, kurie investuoja į kūrinių paruošimą, išleidimą, reklamą, materialių kopijų gaminimą, platinimą, prisiima finansinę riziką, moka atlyginimus autoriams, vertėjams, rūpinasi sutarčių su šalies ar užsienio autorių teisių turėtojais sudarymu. Kaip jau minėta, istoriškai leidėjų teisinė apsauga atsirado netgi anksčiau už pačių autorių teisių apsaugą. Pagal šiuolaikines standartines leidėjų sutartis su autoriais, leidėjai sumoka autoriams fiksuotą arba priklausantį nuo išleistų knygų tiražo atlyginimą, taip prisiimdami jų nupirkimo riziką. Dėl prisiimamos finansinės rizikos ir įdedamų investicijų leidėjų turtinių teisių apsaugos interesas laikytinas ne mažesniu, nei pačių autorių. Dažnai knygos rengiamos bendraautorystės pagrindu, arba yra sudaromi rinkiniai iš skirtingų autorių kūrinių, todėl teisę ar interesą į knygų teisinę apsaugą gali turėti dar daugiau subjektų (taip pat ir vertėjai, iliustratoriai). Kūrinių išleidimas knygoje, į jas įdėtos investicijos suponuoja, kad išleidžiami kūriniai yra rinkiniai, kokybiški, naudingi bei patrauklūs visuomenei (leidėjai siekia investicijų atsipirkimo bei pelno), todėl negalima ignoruoti ir jos interesų (tam kūriniai panaudai teikiami bibliotekose, numatyti kiti autorių teisių ribojimai).

Apibendrinant galima teigti, jog tiek į popierines, tiek į elektronines knygas įvairius interesus turi kelios subjektų grupės. Autoriai ir leidėjai siekia savo ekonominių interesų gynimo, o visuomenė yra suinteresuota lengva prieiga prie kūrinių ir laisvu jų naudojimu, leidžiamų knygų įvairove. Didelį vaidmenį šiame santykiuje vaidina bibliotekos – dėl visuomenės intereso knygos jose duodamos panaudai, suteikiama prieiga prie didelio kiekio kūrinių, daugiausia kurių – knygoms. Populiarėjant elektroninėms knygoms, vykdomos bibliotekų modernizavimo programos, kuriamos elektroninės bibliotekos.

Platinant knygas elektroniniu formatu, atsiranda tam tikri teisinio reguliavimo bibliotekų atžvilgiu ypatumai (pavyzdžiui, nematerialia forma platinamos knygos negalima išduoti panaudai), numatomi nauji autorių teisių ribojimai, kurie yra nagrinėjami šiame darbe.

2. Elektroninės leidybos būdai bei jų ypatumai

Elektroninės leidybos sąvoka apima skaitmeninį elektroninių knygų, straipsnių publikavimą, skaitmeninių bibliotekų bei katalogų rengimą⁵. Elektroninei leidybai priskiriamos ne tik elektroninės knygos, tačiau ir elektroniniai žurnalai bei laikraščiai, kurie gali būti leidžiami reguliariai (kaip tradicinė spauda) arba nuolat atnaujinami (pavyzdžiui, naujienų portalai). Į skaitmeninę terpę persikėlė ne tik tradicinės leidybos produktai, tačiau radosi ir naujų, tokių kaip tinklaraščiai („blogai“). Kai kurie el. leidybos produktai yra ne tik literatūros kūriniai, tačiau gali susidaryti ir iš audiovizualinių kūrinių, muzikos kūrinių, fotografijos kūrinių, netgi kompiuterių programų ar duomenų bazių. Tai labiausia būdinga elektroninėms enciklopedijoms, tokioms kaip *Microsoft Encarta* ar *Encyclopædia Britannica*, platintoms tiek skaitmeninėse laikmenose, tiek internetu už užmokestį. Šiame darbe, dėl jau minėtų argumentų, dėmesys skiriamas elektroninių knygų, savo turiniu atitinkančių tradicines popierines knygas, leidybos aspektų nagrinėjimui.

Svarbu pažymėti, kad nepaisant toliau nagrinėjimų išraiškos formų skirtumų, leidėjų daromos investicijos į kūrinio paruošimą yra tapačios tiek elektroninėje, tiek tradicinėje leidyboje. Leidėjas, ruošdamas galutinį skaitmeninį knygos variantą (vadinamąjį „pirmąją kopiją“, angl. *first copy*) leidybai, turi mokėti autorinius atlyginimus teisių turėtojams, samdyti redaktorius, dailininkus bei daryti kitas investicijas, nesvarbu, ar iš paruoštos leidybai rinkmenos knygos bus spausdinamos, ar platinamos internetu. Atsižvelgiant į lengvesnį kūrinių kopijavimą elektroninėmis priemonėmis, galima daryti prielaidą, kad elektroninių knygų teisinė apsauga negali būti mažesnės apimtys, nei tradicinių popierinių knygų. Elektroninės knygos populiarsnės

⁵ Wikipedia *Electronic publishing* [žiūrėta: 2012 m. sausio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://en.wikipedia.org/wiki/Electronic_publishing>.

yra didžiosiose valstybėse, kur, nepaisant didelių piratavimo mastų⁶, nuperkama knygų dalis atperka leidėjų investicijas. Mažesnėse valstybėse, esant palyginti nedidelei atitinkama kalba skaitančiųjų rinkai, nuperkamų knygų skaičius dažnai nekompensuoja leidėjų investicijų bei neteisėto platinimo daromų nuostolių. Į tai būtina atkreipti dėmesį nustatant autorių teisių ribojimus, nes šiems esant per didelės apimties, leidėjai neturės paskatų investuoti į elektroninę leidybą ir šios šakos vystymasis gali stipriai sulėtėti. Beje, dėl palyginti nedidelės nacionalinės rinkos, tai galioja ir tradicinei leidybai, nes, pavyzdžiui, nustačius per plačius ribojimus bibliotekų naudai, dėl jų patiriami leidėjų ekonominiai nuostoliai gali būti neproporcingai per dideli.

Elektroninė knyga pasižymi nepalyginamai didesne išraiškos formų įvairove, nei tradicinė popierinė, tai suponuoja ir skirtingas leidybos bei platinimo galimybes. Elektroninės knygos skiriasi failų formatais bei fizinėmis išraiškos formomis. Pastarąsias galima suskirstyti į materialias laikmenas bei nematerialias formas. Toks pat failo formatas (populiariausi el. knygų formatai – PDF, ePub) gali būti platinamas tiek skirtingose materialiose laikmenose, tiek nematerialia forma. Skirtingos laikmenos ar formatai gali turėti tam tikrų naudojimo ar teisių apsaugos ypatumų - kai kurie formatai arba laikmenos leidžia taikyti technines apsaugos priemones; nutraukus formato palaikymą (pvz., bankrutavus ar nutraukus veiklą jį sukūrusiai įmonei), vartotojas, net ir teisėtai įsigijęs elektroninę knygą, gali netekti galimybės ja naudotis, taip pat gali būti neįmanoma pasinaudoti kūrinių, kurie nebesaugomi autorių teisių. Didžiausi skirtumai autorių teisių požiūriu kyla tarp materialia ir nematerialia forma išreikštų kūrinių, pavyzdžiui, nematerialioms formoms netaikomos leidybą reglamentuojančios normos, negalioja platinimo teisės išnaudojimo principas ir kita, todėl toliau išsamiai aptariami šie materialių ir nematerialių elektroninių knygų išraiškos formų ypatumai.

⁶ Pavyzdžiui, Vokietijos knygų pardavėjų ir leidėjų asociacijos teigimu, Vokietijoje 60% elektroninių knygų yra atsisiunčiamos nelegaliai. Šaltinis: MILLAR, K. *Digital piracy casts shadow over ebook world* [žiūrėta: 2012 m. kovo 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.physorg.com/news/2011-10-digital-piracy-shadow-ebook-world.html>>.

2.1. Materialiosios laikmenos

2.1.1. Bendrieji bruožai

Elektroninė knyga gali turėti materialią išraiškos formą, tai yra, būti įrašyta į fizinę laikmeną, pavyzdžiui, kompaktinį diską (CD), universalųjį diską (DVD), atminties kortelę, USB atmintinę, taip pat, įrašyta į specialaus prietaiso (pvz., el. knygų skaityklės) vidinę atmintį ir platinama kartu su prietaisu. Materialia forma platinamos elektroninės knygos teisiniu aspektu nedaug skiriasi nuo tradicinių popierinių. Didžiausias skirtumas – techninių apsaugos priemonių taikymo galimybė. Materialios laikmenos su elektroninėmis knygomis, pagal ATGTĮ 2 straipsnio 14 dalies formuluotę, gali būti išleidžiamos, joms taikomos leidybos sutartis reglamentuojančios nuostatos, tokios knygos gali būti teikiamos panaudai bibliotekose, galioja platinimo teisės išnaudojimo principas. Minėti ypatumai nagrinėjami atskirai.

2.1.2. Platinimo teisės išnaudojimas

Kaip jau minėta, šiuo atveju yra taikomas intelektinės nuosavybės ir materialinės nuosavybės atskirumo principas, numatytas ATGTĮ 50 straipsnyje. Materialios laikmenos įsigijimas nesuteikia įgijėjui išimtinių autorių teisių į joje patalpintą kūrinių, kuris yra nematerialus objektas, ir naudojimąsi juo reglamentuoja intelektinės nuosavybės teisė, tuo tarpu materialios laikmenos, kaip daikto – daiktinė teisė. Skiriasi ir apsaugos į šiuos objektus atsiradimo pagrindai, teisių gynimo būdai.

Materialiose laikmenose išleistos elektroninės knygos, kaip ir tradicinės, jas įsigijus gali būti parduodamos ar perleidžiamos kitiems asmenims neribotą kiekį kartų kartu su pačia laikmena, tai yra, pirmą kartą teisėtai su autoriaus sutikimu materialią elektroninę knygą išleidus į apyvartą (pardavus ar kitaip perleidus nuosavybės kūrinių kopiją ar originalą) yra išnaudojama platinimo teisė (ATGTĮ 16 str. 1 d). Tiesa, platinimo teisė paprastai yra išnaudojama nacionaliniu lygiu – autorius, leidėjas ar kiti teisių turėtojai nebegali kontroliuoti kūrinių tolesnio platinimo valstybės teritorijoje, tačiau gali drausti jį eksportuoti ar importuoti. Kai kuriose valstybėse, pavyzdžiui, Šveicarijoje⁷ yra

⁷ MIZARAS, V. *Autorių teisė: monografija. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 417.

pasisakoma už tarptautinį platinimo teisės išsėmimą. Toks teisių išnaudojimas gali būti pateisinamas pasauline globalizacija, tarptautinės prekybos didėjimu, tačiau knygų atveju atkreiptinas dėmesys į tai, kad paprastai kiekvienai šaliai jos yra pritaikomos - verčiamos į tos šalies gyventojų suprantamas kalbas, bet tarptautinio platinimo teisių išnaudojimo principas nesuteiktų teisės perdirbti (išversti) kūrinių, todėl tikėtina, kad knygų autorių ir leidėjų interesų šis principas neįtakoja taip stipriai, kaip kitų kūrinių, kadangi knygų vertimui bet koku atveju reiktų teisių turėtojo sutikimo. Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, platinimo teisės išnaudojimo principo taikymo teritorija išsiplėtė ir apima visas Europos ekonominės erdvės valstybių teritorijas⁸. Taigi, įsigijus materialioje laikmenoje patalpintą elektroninę knygą, ją galima neribotą kartų skaičių parduoti, įvežti į kitas Europos Sąjungos valstybes, bei Islandiją, Lichtenšteiną bei Norvegiją. Pozicijai, kad autorių teisių išnaudojimo principas taikomas tik materialioms laikmenoms, pritaria ir Europos Teisingumo Teismas savo praktikoje⁹.

Pažymėtina, kad Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo (toliau - Informacinės visuomenės direktyva) ne tik išplėtė teisių išnaudojimo teritoriją, bet kitose valstybėse (pavyzdžiui, Danijoje, kurioje iki direktyvos perkėlimo teisių išnaudojimo principo teritorija įstatyme nebuvo apibrėžta) atvirkščiai, susiaurino ir apribojo tik Bendrijos ribose. Valstybės negali numatyti siauresnės ar platesnės (pasaulinis išnaudojimas) teisių išnaudojimo principo galiojimo teritorijos, kūrinys turi į rinką teisėtai patekti Bendrijos teritorijoje ir tik joje platinimo teisė yra išnaudota. Tai pažymėjęs yra ir Europos Teisingumo Teismas byloje *Laserdisken ApS v. Kulturministeriet*, C-479-04¹⁰.

⁸ 2001 m. gegužės 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo, 4 straipsnio 2 dalis. OL, 2001 L 167/10.

⁹ Žr. 1980 m. kovo 18 d. sprendimą byloje C-62/79, *Coditel*; 1981 m. sausio 20 d. sprendimą byloje C-55 ir C-57/80, *Musik-Vertrieb Membran v. GEMA* (cituojama pagal MIZARAS, V. *Autorių teisė: monografija*. I tomas. Vilnius: Justitia, 2008, p. 413).

¹⁰ Žr. 2006 m. rugsėjo 12 d. sprendimą byloje C-479-04, *Laserdisken ApS v. Kulturministeriet*, prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62004J0479:LT:HTML>>.

2.1.3. Kiti ypatumai

Kai kurios normos materialioms knygoms taikomos todėl, kad šia forma platinamos knygos patenka į išleidimo sąvoką. Materialiose laikmenose išleistoms knygoms galioja ir visi kiti autorių teisių apribojimai, taikomi ir popierinėms knygoms (abejonių kelianti reprografinio atgaminimo išimtis nagrinėjama toliau). Tiesa, kai kuriuos iš jų gali būti sunku ar neįmanoma įgyvendinti, jei yra taikomos techninės apsaugos priemonės, pavyzdžiui, nebus įmanoma atgaminti kūrinio asmeniniais tikslais, jei laikmena yra apsaugota nuo kopijavimo. Šiais laikais absoliuti autorių teisių pažeidimų dauguma padaroma internete padarant kūrinius viešai prieinamais ir atgaminant be autorių teisių subjektų leidimų, todėl techninės apsaugos priemonės gali būti viena iš priemonių piratavimui mažinti, ar bent jau pasunkinti ir sulėtinti šį procesą. Nuo popierinių knygų elektroninės skiriasi tuo, kad jas atgaminti ir padaryti viešai prieinamas kompiuterių tinklais nepalyginti paprasčiau, nei tradicines – jų nereikia skaitmeninti (skenuoti), nereikia turėti specialios įrangos (skenerio), tai užima daug mažiau laiko ir reikalauja minimalių pastangų. Dėl šių priežasčių, tiek technologinių apsaugos priemonių taikymas, tiek jų teisinė apsauga gali elektroninę leidybą padaryti saugesne ir ekonomiškai patrauklesne¹¹.

Darytina išvada, kad autorių teisių aspektu tarp popierinių ir elektroninių knygų materialiose laikmenose nėra didelių skirtumų, keliančių svarbesnių teisinių problemų. Žymiai didesni skirtumai atsiskleidžia nagrinėjant nematerialiu būdu platinamų elektroninių knygų teisinius ypatumus, todėl ir kai kurie materialių knygų teisiniai aspektai nagrinėjami santykyje su nematerialiomis išraiškos formomis.

2.2. Nematerialios formos

2.2.1. Bendrieji bruožai

Knyga, visuomenėje suvokiama kaip materialus daiktas, kurį įsigijus galima parduoti, padovanoti ar kitaip perleisti kitam asmeniui, tobulėjant technologijoms netenka savo

¹¹ MAZZIOTTI, G. *EU Digital Copyright Law and the End-User*. Berlin: Springer, 2008 p. 180.

įprastinės materialios formos – atsisiunčiama kompiuterių tinklais ji tampa bitų seka kompiuterio kietajame diske, o kai kuriais atvejais tėra prieinama internetu ryšiu, patalpinta kitame pasaulio gale. Išplitus internetui, ir ypač dėl padidėjusio duomenų persiuntimo greičio, materialios laikmenos tampa vis mažiau populiaria platinimo forma, tiek platinant literatūros kūrinius, tiek kompiuterių programas ar ypač muziką. Platinti elektronines knygas nematerialia forma yra ekonomiškai pigiau, reikia daug mažiau investicijų į kūrinių kopijų gamybą (šiuo atveju didžiausias investicijas sudarytų ne pačių kopijų darymas, o jų prieinamumo užtikrinimas, t.y. serverių išlaikymo ir priežiūros išlaidos), išvengiama platintojų ar kitų tarpininkų, procesas daug greitesnis, ekologiškesnis, patogesnis vartotojui. Tai sąlygojo ir el. knygų platinimo elektroninėje erdvėje populiarumą, kur jos iš esmės neturi materialios formos ir yra atgaminamos tiesiog parsisiunčiant tam tikrus failus į vartotojo įrenginį – kompiuterį, mobilųjį telefoną, el. knygų skaityklę ar kitą. Be abejo, kūrinys fiziškai yra fiksuojamas įrenginio pastoviojoje arba darbinėje atmintyje, tačiau įsigyjant jis nėra perduodamas jau patalpintas į materialią laikmeną, o atgaminamas vartotojui jį parsisiunčiant kompiuterių tinklu.

Populiarėja ir vadinamoji „debesų“ kompiuterija, kai reikalingi duomenys nėra išsaugomi vartotojo kompiuteryje, o prireikus įkraunami iš tarnybinės stoties (serverio – „debesies“). Šiuo atveju kūrinys (ar jo norima naudoti dalis) nėra išsaugomas kompiuterio pastoviojoje atmintyje, ir yra atgaminamas tik laikinojoje (darbinėje) atmintyje, todėl kiekvieną kartą, norint jį naudoti, jis iš naujo atgaminamas atsisiunčiant iš serverio, nes pastovi kopija vartotojo įrenginyje nepaliekama. Tai sukelia tam tikrų nepatogumų naudotojams, nes tokiam naudojimui būtinas interneto ryšys, tačiau teisių savininkams yra lengviau apsaugoti kūrinių nuo neteisėto atgaminimo ar kitokių autorių teisių pažeidimų, be to, užtikrinamas kūrinių naujumas, nes tarnybinėje stotyje esanti kūrinių kopija gali būti nuolat taisoma, atnaujinama. Taip pat, yra lengviau kontroliuoti kūrinių naudojimą, nes galima fiksuoti, kiek kartų bei kurių naudotojų jis buvo pasiektas.

2.2.2. Platinimo teisės išnaudojimo principo taikymo ypatumai

Jau minėta, kad nematerialaus kūrinių platinimo atveju jiems nėra taikoma platinimo teisių išnaudojimo taisyklė, tačiau diskutuojama, ar jos nereikėtų taikyti internetu platinamiems kūriniams. Pagrindinis tokios pozicijos trūkumas yra tai, kad skaitmeninių

nematerialių kopijų beveik neįmanoma kontroliuoti – kopija gali būti padaroma akimirksniu, minimaliais kaštais, taip pat greitai ji gali būti atgaminta kitame pasaulio gale, padaryta viešai prieinama kompiuterių tinklais, beje, kopija, skirtingai nei materialių laikmenų atveju, visiškai nesiskirs nuo originalo, taigi gali kilti sunkumų nustatant jos legalumą. Šią situaciją pakeisti galėtų efektyvios techninės apsaugos priemonės ar valdymo kontrolės sistemos. Kita vertus, pripažįstama, kad bet kokios techninės apsaugos priemonės yra apeinamos, taip pat, jų naudojimas gali pasunkinti ar padaryti neįmanomu kai kurių autorių teisių ribojimų naudojimą.

Vis labiau plintant kūrinių platinimo internetu būdui nereikėtų jo atskirti nuo materialaus kūrinių platinimo, kadangi funkcinė paskirtis ir atliekami veiksmai yra tapatūs – naudotojas teisėtai, atlygindamas autoriui, įsigyja teisę naudoti kūrinių (parsisiunčia rinkmeną) ir jo teisės neturėtų būti varžomos dėl kitokio kūrinių išraiškos formato. Doktrinoje teigiama, kad kai parsisiųstas dokumentas išsaugomas nešiojamoje laikmenoje, atsiranda lygiai toks pats interesas netrukdomai platinti tą egzempliorių, kaip ir jį įsigijus parduotuvėje¹². Tokiai pozicijai galima pritarti iš dalies, nes intereso platinti egzempliorių atsiradimas neturėtų būti siejamas su kūrinių išsaugojimu nešiojamoje (materialioje) laikmenoje. Kūrinių platinti jo teisėtai naudotojas gali ir elektroninėje erdvėje. Tiesa, dėl kompiuterinių prietaisų veikimo ypatumų, perduodant kūrinius būtų atgaminamas naujojo įgijėjo prietaise, todėl būtina užtikrinti, kad jį perdavęs asmuo nebetektų galimybės naudotis kūrinių, pavyzdžiui, kopija iš jo kompiuterio perdavus būtų ištrinta. Nusprendus teisės aktuose įtvirtinti platinimo teisės išnaudojimą ir nematerialaus kūrinių platinimo atveju, reikėtų numatyti ir reikalavimą kūrinių platinančiam subjektui užtikrinti, kad jis nepasiliks kūrinių kopijos.

Kadangi yra labai sunku užtikrinti, kad perdavus kūrinių failą vartotojas jo nebegalės naudoti, reikia apsvarstyti ir kitas galimybes įgyvendinti šį principą, ypač Europos Sąjungoje, ryšium su laisvo prekių judėjimo principu. Pavyzdžiui, galima taikyti priėjimo prie kūrinių kontrolę, kai naudotojas, sumokėjęs nustatytą mokestį gali pasiekti kūrinius naudodamasis susikurta paskyra (apsaugota slaptažodžiu). Tokiu atveju jis galėtų perduoti savo paskyrą kitam asmeniui be teisių turėtojų sutikimo, taip prarasdamas

¹² KOEHLER, P., *Der Erschöpfungsgrundsatz des Urheberrechts im Online-Bereich*. München: C. H. Beck, 2000, p. 57 – 58. Cituojama pagal MIZARAS, V. *Autorių teisė: monografija. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 413.

galimybę naudoti kūrinius ir suteikdamas prieigą prie jų kitam naudotojui. Siekiant užtikrinti, kad perdavęs paskyrą vartotojas nebesinaudos tais pačiais prieigos duomenimis, jei naujasis vartotojas jų nepakeis, galima taikyti papildomas apsaugos priemones, pavyzdžiui, vienu metu leisti prieigą tik iš vieno kompiuterio, vienu metu leisti atverti tik ribotą skaičių kūrinių, riboti prisijungimo iš skirtingų kompiuterių skaičių tam tikrame laiko intervale ir pan.

Informacinės visuomenės direktyva yra kritikuojama dėl to, kad pirmenybę suteikė materialių laikmenų reglamentavimui, tai yra, neatsižvelgiant į savo paskirtį harmonizuoti reguliavimą, atsižvelgiant į technologijų plėtrą, suteikė pirmenybę *offline* platinimui, ignoruodama platinimą *online*. Teigiama, kad kol Europos Sąjunga neras būdo suderinti nacionalinei autorių teisių apsaugai su pamatiniais laisvo prekių ir paslaugų judėjimo principais, negalima kalbėti apie jokią bendrą skaitmeniniais tinklais, ypač internetu, platinamų autorių teisių saugomų kūrinių rinką. Paradoksalu, kad informacinei visuomenei skirtas bendros rinkos reguliavimas apsiribojo senuoju materialių laikmenų būdu¹³. Taip yra atskiriamos materialių ir nematerialių kūrinių platinimo rinkos, stabdoma verslo plėtra, platinant kūrinius kompiuterių tinklais, iškraipoma konkurencija tarp tų pačių kūrinių, platinamų materialiose ir nematerialiose laikmenose¹⁴. Atsižvelgiant į minėtus argumentus, galima pritarti šiai nuomonei. Esant dabartiniam reguliavimui ir pagrindiniams kūrinių platinimo kanalams persikėlus į virtualią erdvę, išnaudojimo principas bus netaikomas, o dėl skirtingų kiekvienoje Europos Sąjungos valstybėje narėje taikomų licencijavimo sąlygų ir autorių teisių ribojimų tikėtina bendros vidaus rinkos fragmentacija.

2.2.3. Naudojimas bibliotekose – panaudos atitikmuo

Teikiant panaudai knygas ir vaizduojamojo meno leidinius bibliotekose (Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje, apskričių ir savivaldybių viešosiose bibliotekose), jų autoriai arba jų teisių paveldėtojai turi teisę gauti atlyginimą už perduotą išimtinę teisę teikti kūrinių panaudai¹⁵. Atlyginimo dydžio skaičiavimo taisyklės ir mokėjimo tvarka nustatyta Vyriausybės nutarimu patvirtintame Autorinio atlyginimo už

¹³ MAZZIOTTI, G. *EU Digital Copyright Law and the End-User*. Berlin: Springer, 2008 p. 68.

¹⁴ MAZZIOTTI, G. *EU Digital Copyright Law and the End-User*. Berlin: Springer, 2008 p. 115.

¹⁵ Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 16 straipsnio 3 dalis.

knygų ir kitų leidinių panaudą bibliotekose mokėjimo tvarkos apraše¹⁶ (toliau – mokėjimo tvarkos aprašas). Šis atlyginimas nemokamas teikiant panaudai knygas ir kitus leidinius švietimo ir mokslo įstaigų bibliotekose, atlyginimas yra mokamas autoriams, vertėjams, iliustratoriams ar jų teisių paveldėtojams, tačiau nemokamas leidėjams.

Mokėjimo tvarkos apraše nustatyta, jog knygos – ne mažiau kaip 50 lapų įrišti leidiniai ir kiti leidiniai, už kurių panaudą mokamas apraše numatytas autorinis atlyginimas. Jie turi atitikti Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 36 straipsnio 1 dalyje numatytus leidinio reikalavimus¹⁷. Visuomenės informavimo įstatyme nurodoma leidinio sąvoka - elektroninė arba spausdintinė laikmena, kurioje įrašyta viešoji informacija. ATGTĮ apibrėžta panaudos sąvoka, tai yra kūrinio, gretutinių teisių ar *sui generis* teisių objekto originalo ar kopijos perdavimas tam tikrą laiką neatlygintinai naudotis bibliotekose ar kitose viešai prieinamose įstaigose¹⁸. Iš šių sąvokų aišku, jog panaudai duodami gali būti tik kūriniai, įrašyti materialiose laikmenose. Tai atitinka ir panaudos sutarties objektą, kurio gali būti tik materialus daiktas¹⁹. Laikmena gali būti ir elektroninė, taigi, panaudai gali būti išduodamos ir elektroninės knygos, įrašytos materialiose laikmenose.

Panaua bibliotekose yra numatyta dėl visuomenės interesų, siekiant padaryti kūrinius lengvai prieinamus, bibliotekos yra savotiški tarpininkai tarp autorių ir leidėjų bei visuomenės. Teisių turėtojai negali drausti teikti kūrinius panaudai nurodytose bibliotekose, tačiau už tai jiems mokamas kompensacinis atlyginimas iš valstybės biudžeto. Nematerialios elektroninės knygos negali būti naudojamos panaudos būdu, todėl, nesant atitinkamų išimčių, jos negali būti daromos prieinamos visuomenei koku nors būdu bibliotekose, jei to neleidžia teisių turėtojai. Šiuo atveju elektroninių knygų naudojimo bibliotekose sąlygos ir atlyginimo dydis priklauso nuo konkrečių susitarimų. Nesusitarus, ar teisių turėtojams nepageidaujant, kūriniai negalės būti naudojami bibliotekose, atvirksčiai nei materialių kopijų atveju.

¹⁶ Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. rugpjūčio 14 d. nutarimu Nr. 905 dėl autorinio atlyginimo už knygų ir kitų leidinių panaudą bibliotekose mokėjimo tvarkos aprašo patvirtinimo. Valstybės žinios, 2007, Nr. 95-3832.

¹⁷ Autorinio atlyginimo už knygų ir kitų leidinių panaudą bibliotekose mokėjimo tvarkos aprašo 4 dalis.

¹⁸ Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 2 straipsnio 25 dalis.

¹⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262. 6.629 straipsnio 1 dalis.

Tokiu atveju bibliotekos turi daug mažesnę situacijos kontrolę nei leidėjai²⁰. Tradicinės panaudos atveju bibliotekos turi teisę teikti panaudai turimas fonduose knygas, savo nuožiūra įsigyti kūrinius panaudai. Teisių turėtojai negali kontroliuoti šio proceso ir už tai jiems suteikiama teisė į kompensacinį atlyginimą. Elektroninės leidybos nematerialiose laikmenose atveju teisių turėtojai įgauna didelę kontrolę – nuo jų valios priklauso, ar elektroninės knygos galės būti naudojamos bibliotekose, kuriose konkrečiai įstaigose, už naudojimą mokamo atlyginimo dydis, kūrinių naudojimo būdai (pavyzdžiui, kuriais elektroniniais prietaisais knygos galės būti skaitomos) bei kitos sąlygos. Skirtingos sutarčių sąlygos sukeltų neaiškumų dėl galimų konkretaus kūrinio naudojimo būdų bibliotekoms ir jų lankytojams. Galima situacija, kad kūrinys nebus prieinamas bibliotekose, jei nebus išleistas materialia forma, o dėl nematerialios formos naudojimo nebus susitarta.

Yra nuomonių, kad nematerialių elektroninių knygų naudojimui bibliotekose galima būtų taikyti privalomąjį kolektyvinį administravimą²¹, kaip ir kūrinių panaudos bibliotekose atveju. Panaudos bibliotekose atveju kompensacinis mokestis yra mokamas iš valstybės biudžeto, todėl šiuo atveju kompensacijai skiriamos lėšos būtų paskirstomos tarp teisių į materialius bei nematerialius kūrinius turėtojų. Įgyvendinant tokią privalomojo licencijavimo tvarką nematerialių kūrinių atveju kiltų tam tikrų klausimų. Pirmiausia, neaišku, kokių būdu reikėtų leisti bibliotekų lankytojams naudoti kūrinius. Kadangi nematerialiems kūriniams negali būti taikomos panaudos sutarties nuostatos, neaišku, ar leisti prieigą prie kūrinių tik bibliotekų patalpose, ar leisti juos pasiekti iš namų, siųsti pagal užsakymus elektroniniu paštu, leisti atspausdinti ir panašiai. Taip pat, dėl skirtingų kūrinių pateikimo formų gali būti neįmanoma išsaugoti kūrinio bibliotekų duomenų bazėse, ir subjektai bet kada galėtų nutraukti prieigą prie jų. Nors ir atitinkamai pakeitus reguliavimą, pavyzdžiui, kaip ir materialių privalomųjų egzempliorių atveju įpareigojant leidėjus pateikti bibliotekoms leidžiamų kūrinių kopijas²², tai neturėtų įtakos

²⁰ ROSENBLATT, B. *Public Library E-Book Lending Must Change to Survive*. [žiūrėta: 2012 m. kovo 30 d.]. Prieiga per internetą: <<http://copyrightandtechnology.com/2011/12/04/a-bleak-future-for-public-libraries-and-e-books>>.

²¹ ROSENBLATT, B. *Public Library E-Book Lending Must Change to Survive*. [žiūrėta: 2012 m. kovo 30 d.]. Prieiga per internetą: <<http://copyrightandtechnology.com/2011/12/04/a-bleak-future-for-public-libraries-and-e-books>>.

²² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. lapkričio 22 d. nutarimas Nr. 1240 dėl nutarimo Nr. 1389 „Dėl spaudinių ir kitų dokumentų privalomųjų egzempliorių siuntimo bibliotekoms tvarkos“ pakeitimo. Žinios, 2006, Nr. 136-5171.

užsienio subjektų pareigoms. Naudojimo būdų pasirinkimą apribotų ir techninės apsaugos priemonės, todėl viena iš galimybių yra suteikti bibliotekoms išimtį jas pašalinti, paruošti kūrinių numatytam naudojimui ir pritaikyti savas techninės apsaugos priemones²³. Tačiau tokiu atveju bibliotekos turėtų skirti papildomas lėšas apsaugos priemonių apėjimui ir savos apsaugos sistemos taikymui.

Atsižvelgiant į išdėstytus įvairius nematerialių laikmenų naudojimo bibliotekose būdus, techninių apsaugos priemonių taikymo keliamas problemas, taip pat įvertinus ir kylančius trūkumus, galima teigti, kad šiuo metu geriausias ir lanksčiausias atitinkmuo tradicinei panaudai yra elektroninių knygų naudojimas bibliotekose pagal susitarimus su teisių turėtojais.

2.2.4. Reprografinis atgaminimas

Tradicinės knygos dažniausiai atgaminamos padarant jų kopiją reprografijos būdu. Šis autorių teisių ribojimas turi tam tikrų skirtumų nuo atgaminimo asmeniniais tikslais, todėl nagrinėjami jo ypatumai ir taikymo aspektai bei galimybės elektroninėms knygoms. 2011 m. gruodžio 21 d. priimtų ATGTĮ pakeitimų 20¹ straipsnyje numatytas teisių ribojimas – galimybė kūrinių atgaminti asmeniniais tikslais reprografijos būdu be kūrinio autoriaus ar kito šio kūrinio autorių teisių subjekto leidimo. Atgaminti galima ne bet kokį kūrinių, o teisėtai išleistą straipsnį ar kitą trumpą kūrinių arba trumpą rašytinio kūrinio ištrauką su iliustracijomis arba be jų. Ribojimas netaikomas reprografijos būdu atgaminant visą knygos tekstą ar didesnę jo dalį arba muzikos kūrinių natas. Atgaminimo tikslai negali būti komerciniai.

Už kūrinių atgaminimą reprografiniu būdu, autorių teisių subjektai ir leidėjai turi teisę gauti kompensacinį atlyginimą, kuris mokamas už atgaminimo reprografijos būdu paslaugas, teikiamas fiziniams asmenims ir už atgaminti asmeniniam naudojimui reprografijos būdu skirtus įrenginius, nurodytus ATGTĮ priede. Atlyginimą privalo mokėti reprografijos paslaugas teikiantys ir reprografijos įrenginius Lietuvos Respublikoje parduodantys asmenys.

²³ ROSENBLATT, B. *Public Library E-Book Lending Must Change to Survive*. [žiūrėta: 2012 m. kovo 30 d.]. Prieiga per internetą: <<http://copyrightandtechnology.com/2011/12/04/a-bleak-future-for-public-libraries-and-e-books>>.

Palyginus su iki 2011 m. gruodžio 21 d. ATGTĮ pakeitimo galiojusia 23 str. formuluote, šis ribojimas aktualioje įstatymo redakcijoje susiaurintas numatant, kad kūrinius atgaminti galima tik asmeniniais tikslais. Iki minėtų pakeitimų tokio tikslo nebuvo numatyta, todėl manytina, kad ribojimas galėjo būti taikomas ne tik fiziniams asmenims, bet ir juridiniams, tiesa, nesiekiant tiesioginių ar netiesioginių komercinių tikslų. Pastaroji nuostata vertinta kaip nepagrįsta, nes neįmanoma kontroliuoti tokio naudojimo, apribojimas yra atlygintinis bei, laikant kad reprografinis atgaminimas naudotinas tik asmeniniais tikslais, neracionalu jį atskirti nuo 20 str. numatyto asmeninio atgaminimo teisės ribojimo²⁴. Pakeitus įstatymą, nors buvo sumažinta ribojimo taikymo apimtis, išplėstas kompensaciją mokančių subjektų ir objektų, už kuriuos mokama kompensaciją sąrašas, prie reprografijos paslaugas teikiančių subjektų pridendant reprografinių įtaisų pardavėjus, mokančius kompensaciją už pirmą kartą valstybės teritorijoje parduodamus reprografijos įrenginius. Kadangi ribojimas taikomas tik atgaminimui asmeniniais tikslais, įstatyme numatyta, kad sumokėtas kompensacinis mokestis už reprografinius įrenginius, įsigytus profesionalioms reikmėms, yra gražinamas. Profesionaliomis reikmėmis įstatymas laiko reprografijos paslaugas teikiančių asmenų reikmes ir asmenų, kurie reprografijos įrenginius įsigyja akivaizdžiai kitiems tikslams negu kūrinių atgaminimas asmeniniam naudojimui, reikmes (pavyzdžiui, kai kūriniai atgaminami viešojo valdymo ir gynybos įstaigose ir organizacijose, ligoninėse, švietimo įstaigose, bibliotekose ir valstybės archyvuose, muziejuose, mokslinių tyrimų įstaigose bei organizacijose ir kai kūrinių atgaminimas yra skirtas išimtinai tų įstaigų ir organizacijų veiklos reikmėms)²⁵.

Kaip jau minėta, aiškinant galiojusią redakciją teigta, jog jei atgaminimo teisės apribojimas ir pagal ATGTĮ 20 straipsnį ir pagal 23 straipsnį apima tik atgaminimą asmeniniais tikslais ir jie vienodai aiškintini, tai numatyti šiuos apribojimus atskiruose straipsniuose vien pagal atgaminimo būdą būtų per daug dirbtina ne tik teisinės technikos, bet ir normų taikymo funkcionalumo požiūriu²⁶. Naujieji įstatymo pakeitimai išskleidė abejones dėl subjektų, kuriems taikomas šis ribojimas, numatanti atgaminimą asmeniniais tikslais. Taip pat, naujosios redakcijos 20 str. 2 d. numatyta, jog kūrinių atgaminimą

²⁴ MIZARAS, V. *Autorių teisė: monografija. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 555.

²⁵ Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 20¹ straipsnio 6 dalies 1 punktą.

²⁶ MIZARAS, V. *Autorių teisė: monografija. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 555.

reprografiniu būdu reguliuoja 20¹ straipsnis. Ne visai aišku, kam reikalingas toks reguliavimas, išskiriant vieną iš kūrinių atgaminimo būdų į kitą įstatymo straipsnį, nes jis nėra platesnio taikymo, nei atgaminimas asmeniniais tikslais. Kompensacija yra mokama ir už audiovizualinių kūrinių ar fonogramose įrašytų kūrinių asmeninio atgaminimo išimtį, tačiau tai nėra laikoma savarankišku autorių teisių ribojimu. Manytina, jog tokios apimtys reprografinio atgaminimo ribojimo neverta reglamentuoti atskirai.

Ribojimas nėra taikomas reprografijos būdu atgaminant visą knygos tekstą ar didesnę jo dalį, arba muzikos kūrinio natas, tačiau nėra aiškiai uždrausta atgaminti šiuos kūrinius reprografijos būdu pasinaudojant 20 str. numatyta atgaminimo asmeniniais tikslais teise. Aiškinant įstatymą tokiu būdu, kad minėtus kūrinius galima atgaminti naudojantis asmeninio atgaminimo išimtimi ir atsižvelgiant į tai, kad atlyginimas turėtų būti mokamas už 20¹ str. numatytą išimtį, susidaro paradoksali situacija, kad atgaminant dalį knygos, autorių teisių subjektams ir leidėjams priklauso teisė gauti kompensacinį atlyginimą, tačiau atgaminus visą knygą ar didesnę jos dalį, teisė į atlyginimą jau nebeprisitauso. Leidimo tokiam atgaminimui taip pat nereiktų, nes jis atitinka 20 str. numatytą ribojimą. Direktyvoje reprografijos būdų draudžiama atgaminti tik natas, tačiau valstybės išimtį gali taikyti ir siauriau, kaip ir šiuo atveju, išimčiai nepriskiriant visų knygų ar didesnių jų dalių atgaminimo.

Kitoks, ir veikiausiai teisingesnis, ribojimo aiškinimas reikštų, kad knygų ar jų didesnės dalies arba muzikos kūrinio natų asmeniniais tikslais reprografijos būdu negalima atgaminti. Šiuo atveju nėra visiškai aišku, kodėl knygos ir natos yra išskiriamos iš visų likusių kūrinių, ir šiems netaikoma asmeninio atgaminimo išimtis. Teigiama, kad reprografinio atgaminimo išimtis Direktyvoje neapima muzikos kūrinių natų dėl jų plataus kopijavimo tarp besidominčiųjų ir dėl lobistinių natų leidėjų pastangų²⁷. Taip pat, reprografinio atgaminimo techninis metodas išskiriamas iš kitų būdų, tai yra, knygas galima nurašyti, surinkti kompiuteriu, elektroninėje laikmenoje esančią knygą galima nukopijuoti, tačiau negalima atgaminti reprografiniu būdu. Atsiranda skirtumas tarp skirtingų knygų atgaminimo technologijų, nes elektroninės knygos failą galima nukopijuoti į kitą įrenginį asmeniniais tikslais, o popierinės knygos kopiją padaryti draudžiama.

²⁷ DREIER T.; HUGENHOLTZ, B. Concise European Copyright Law. The Netherlands: Kluwer Law International, 2006, p. 375.

Informacinės visuomenės direktyvoje reprografinis atgaminimas, priešingai, nei atgaminimas bet kokioje laikmenoje, nėra ribojamas asmeninio naudojimo tikslais, todėl manytina, jog įstatymų leidėjas šį ribojimą įgyvendino per siaurai, neatsižvelgdamas į suteiktos galimybės numatyti apribojimą tikslą. Drausti atgaminti reprografijos būdu be autoriaus leidimo, pavyzdžiui, darbo reikalais, komercinės veiklos ar profesinės veiklos vykdymo tikslais, būtų neracionalu jau vien dėl to, kad tokio atgaminimo neįmanoma kontroliuoti²⁸. Su šia nuomone galima sutikti, taip pat manytina, kad vertėtų išplėsti reprografinio atgaminimo ribojimo taikymą, atsižvelgiant į šiuolaikinę juridinių asmenų darbo specifiką. Ribojimas yra atlygintinis, todėl nepažeistų normalaus kūrinio naudojimo, tiesa, ribojimas neturėtų būti taikomas tiesioginiams komerciniams tikslams, tai yra, siekiant parduoti padarytą kūrinio kopiją, ar gauti tiesioginės naudos ją kitaip naudojant (rodant, padarant viešai prieinama ar panašiai).

Kita aktuali elektroninei leidybai problema kyla iš ribojimo apimties aiškinimo. Lingvistiškai aiškinant esančias ATGTĮ ir Informacinės visuomenės direktyvos formuluotes galima teigti, jog šis ribojimas taikomas tik atgaminant popierines knygas popieriuje. ATGTĮ yra naudojama reprografijos sąvoka, kuri aiškinama, kaip atgaminimas bet koku fotokopijavimo būdu ar naudojant kitus panašaus pobūdžio procesus, kai atgaminama popieriuje ar kitoje panašioje laikmenoje. Ši sąvoka atitinka Informacinės visuomenės direktyvoje naudojamą apibrėžimą²⁹. Kadangi tiek direktyvoje, tiek įstatyme yra naudojama formuluotė „panašioje į popierių laikmenoje“, manytina, jog ribojimas apima veiksmus, kai fotokopijavimo ar panašiais metodais atgaminama popieriuje, fotojuostelėje, fotopopieriuje, skaidrėse, plėvelėje ar ant kitų panašių medžiagų, tačiau ne elektroninėje laikmenoje. Reprografiniais įrenginiais ATGTĮ 2 priede įvardijami tik kopijuokliai, tai yra, įrenginiai, darantys popierines kopijas iš popieriuje išreikštų kūrinių. Toks ribojimo aiškinimas reikštų, jog jis neapima nei spausdinimo, nei skenavimo. Akivaizdu, kad elektroninėms knygoms šis apribojimas visiškai netiktų. Jis galima būtų atgaminti asmeniniais tikslais (pavyzdžiui, atsispausdinti), naudojantis ATGTĮ 20 str. numatyta išimtimi, tačiau kompensacija pagal šią išimtį mokama tik

²⁸ MIZARAS, V. *Autorių teisė: monografija. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 555.

²⁹ Taip pat ir angliškame vertime naudojamą apibrėžimą: *reproductions on paper or any similar medium*. Žr. Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001L0029:EN:HTML>>.

audiovizualinių ir fonogramose įrašytų kūrinių autorių teisių ir gretutinių teisių subjektams, todėl knygų autoriai ir leidėjai neturėtų teisės į kompensacinį atlyginimą. Be to, 20¹ str. leidžia atgaminti tik teisėtai išleistus kūrinius, taigi, ši nuostata neapima kompiuterių tinklais platinamų kūrinių. Tai patvirtina ir Vyriausybės nutarime dėl autorinio atlyginimo už kūrinių atgaminimą reprografijos būdu mokėjimo tvarkos patvirtinimo nurodyta leidėjo sąvoka, kuri leidėjais laiko leidyklas, periodinės spaudos leidėjus, parengusius spaudai ir pateikusius visuomenei tiek knygų ar periodinės spaudos leidinių, kad pakaktų jos pagrįstiems poreikiams tenkinti³⁰. Tačiau šiuo atveju knygos platinimo forma neturėtų reikšmės, nes kompensacinis mokestis teisių turėtojas nepriklausytų nepaisant to, ar knyga būtų atspausdinta iš materialios, ar iš internete platinamos kopijos. Elektroninių knygų leidėjai šiuo atveju atsiduria nelygioje padėtyje su popierinių knygų leidėjais, nes jų kūrinių atgaminimas asmeniniais tikslais patenka į 20 str. ribojimo apimtį ir jie neturi teisės į kompensacinį atlyginimą.

Kitas ribojimo aiškinimo būdas grindžiamas funkicine ribojimo paskirtimi, šiuo atveju reprografinio atgaminimo išimčiai priskirtinas ir skenavimas bei spausdinimas. Tokį aiškinimą galima pagrįsti tuo, kad atsižvelgiant į technologinę pažangą, kai populiarūs būdai, funkcinė prasme atitinkantys reprografinį atgaminimą, pavyzdžiui, skenavimas ir spausdinimas, reikėtų reprografinio atgaminimo sąvoka aiškinti taip, kad ji labiau atitiktų šiuolaikines technologines tendencijas. Toks aiškinimas suteiktų teisę gauti kompensacinį atlyginimą ir elektroninių knygų autoriams bei leidėjams. Funkcinė prasme rezultatas bus panašus, nesvarbu, ar kūrinys bus atgamintas popieriuje iš popierinės ar skaitmeninės kopijos, ar jis bus nuskenuotas, ir naudojamas ne išspausdintas popieriuje, o kompiuterio, elektroninių knygų skaityklės, projektoriaus ar kitokio elektroninio įtaiso pagalba (funkcionalumo požiūriu į reprografinį atgaminimą panašūs būdai duoda tokį patį efektą, o skiriasi tik atgaminimo technologijos³¹). Šiuo atveju lieka neaišku, kodėl direktyvoje vartojama „panašios į popierių“ laikmenos sąvoka. Pastebėta, kad tobulėjant technologijoms atsirado ir kitų būdų, kurie sudaro galimybes funkcinio požiūriu pasiekti iš esmės panašų rezultatą kaip ir atgaminant popieriuje³². Nors autorių teisių apsauga ir

³⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. vasario 6 d. nutarimas Nr. 181 dėl autorinio atlyginimo už kūrinių atgaminimą reprografijos būdu (fotokopijavimo ar kitu būdu popieriuje) mokėjimo tvarkos patvirtinimo. Žinios, 2002, Nr. 15-574.

³¹ MIZARAS, V. *Autorių teisė: monografija. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 551.

³² MIZARAS, V. *Autorių teisė: monografija. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 551.

turėtų būti techniškai neutrali ir apimti naujai atsirandančias technologijas, direktyvos priėmimo metu, tai yra, 2001 metais, skeneriai buvo prieinami kiekvienam namų vartotojui ir pati skenavimo technologija plačiai žinoma buvo jau daugiau nei dešimtmetį³³. Šiuo atveju išlieka skirtumas tarp materialiose laikmenose ir nematerialia forma platinamų elektroninių knygų, nes atgaminti reprografiniu būdu galima tik išleistą kūrinių. Išėitų, jog padaryto viešai prieinamų kompiuterių tinklais kūrinių negalima būtų atspausdinti, nes tai reikštų reprografinį atgaminimą, o šis ribojimas apima tik teisėtai išleistus kūrinius. Todėl šiuo atveju plačiau reikėtų aiškinti ne tik reprografijos sąvoka, apimant ir skenavimą bei spausdinimą, tačiau ir išleidimo sąvoką, leidžiant šią išimtį taikyti ir kompiuterių tinklais prieinamiems kūriniams.

Platesnė reprografinio atgaminimo sąvoka naudojama Autorinio atlyginimo už kūrinių atgaminimą reprografijos būdu (fotokopijavimo ar kitu būdu popieriuje) mokėjimo tvarkoje³⁴, šiame akte ji apibrėžiama kaip kūrinių atgaminimas popieriuje kuria nors kopijavimo ar informacinių technologijų įranga – kompiuterio spausdintuvu ar panašiai³⁵. Yra nuomonė, kad reprografinis atgaminimas turi būti atliekamas į fotografavimą panašiu ar kitu panašų rezultatą turinčiu būdu, tačiau tai savaimė neatmeta skaitmeninių atgaminimo technologijų, tik atgaminimo rezultatas turi atsirasti popieriuje arba kitoje panašioje analoginėje laikmenoje³⁶. Toks aiškinimas apimtų būdus, kai kūrinyje yra nuskenuojamas ir atspausdinamas, nors ir ne iškart, taip pat, elektroninės knygos išspausdinimą. Tačiau šiuo atveju popierinio kūrinių nuskenavimas nebūtų laikomas reprografiniu atgaminimu, nes kopija nebūtų fiksuojama analoginėje į popierių panašioje laikmenoje, o skaitmeninėje – kompiuterio kietajame diske, atminties kortelėje ar panašiai.

ATGTĮ numatytos autorių teisės saugomos nepriklausomai, nuo kūrinių naudojimo būdų, taip pat apima ir naujai atsirandančius būdus vystantis technologijoms (kaip jau minėta, įstatymas yra techniškai neutralus). Šis neutralumo principas turėtų būti išlaikomas ir nustatant bei aiškinant autorių teisių ribojimus, atsižvelgiant į jų funkcinę

³³ Žr. Wikipedia *Image scanner*. Prieiga per internetą: <http://en.wikipedia.org/wiki/Image_scanner>.

³⁴ Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. vasario 6 d. nutarimu Nr. 181. Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-574.

³⁵ Autorinio atlyginimo už kūrinių atgaminimą reprografijos būdu (fotokopijavimo ar kitu būdu popieriuje) mokėjimo tvarkos 3 dalis.

³⁶ DREIER T.; HUGENHOLTZ, B. *Concise European Copyright Law*. The Netherlands: Kluwer Law International, 2006, p. 374-375.

paskirtį. Kadangi funkcinė prasme nėra skirtumo, ar kūrinio kopija bus padaroma ją atspausdinus popieriuje, ar nuskenavus naudojant kompiuteriu, elektroninių knygų skaitykle ar kitu prietaisu. Dėl teisinio aiškumo ir įvairių aiškinimo variantų vertėtų pataisyti tiek nacionaliniame lygyje tiek Direktyvoje esančias formuluotes, atsisakant „panašios į popierių laikmenos“ sąvokos, ribojimas turėtų būti taikomas ne tik teisėtai išleistiems, bet ir viešai paskelbtiems kūriniams, taip neapsiribojant tik išleistomis materialiomis kūrinių kopijomis ir taip suteikiant neabejotiną teisę į kompensaciją ir elektroninių knygų autoriams bei leidėjams, nesvarbu, koku būdu – materialiu ar ne – būtų platinamos knygos.

2.3. Nematerialių formų reglamentavimo ypatumai, kylantys dėl nepatekimo į išleidimo sąvoką

Kaip jau minėta, tam tikros teisės normos yra taikomos tik išleistiems kūriniams, o į leidybos sąvoką patenka tik materialia forma gaminamos kūrinių kopijos. Toliau nagrinėjamas materialiose laikmense išleistų kūrinių reglamentavimo santykis su nematerialiomis kūrinių formomis, atsirandantis dėl jų atitikimo leidybos sąvokai ir nematerialių kūrinių nepatekimo į šią sąvoką.

ATGTĮ išleidimo sąvoka apibūdinama kaip kūrinio, gretutinių teisių ar *sui generis* teisių objekto pakankamo pagrįstiems visuomenės poreikiams patenkinti egzempliorių kiekio pagaminimas, nesvarbu, koku gamybos būdu, jei tas kūrinys, gretutinių teisių ar *sui generis* teisių objektas tapo viešai prieinamas šių teisių subjektų leidimu³⁷. ATGTĮ 43 straipsnyje numatyta, jog leidybos sutartimi autorius ar kitas autorių teisių subjektas perduoda ar suteikia leidėjui už sutartyje nustatytą autorinį atlyginimą teisę atgaminti spausdinimo ar kitoku būdu literatūros, mokslo ar meno kūrinį pagaminant pagrįstiems visuomenės poreikiams patenkinti pakankamą egzempliorių kiekį ir teisę juos platinti. Tuo tarpu leidėjas įsipareigoja išleisti kūrinį sutartu būdu ir forma per sutartyje numatytą terminą, pradėti jį platinti, užtikrinti, kad platinimas atitiktų įprastą praktiką leidybos srityje, mokėti autoriui autorinį atlyginimą ir kt.

³⁷ Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 2 straipsnio 14 dalis.

Tokie išleidimo bei leidybos sutarties apibrėžimai, o būtent nuostata, jog išleidimu laikomas pakankamo visuomenės poreikiams patenkinti egzempliorių kiekio pagaminimas, reiškia, jog elektroninės knygos išleidimu bus laikomas jos reikiamo kiekio kopijų pagaminimas materialiose laikmenose (tame tarpe ir elektroninėse) bei jų platinimas, tačiau išleidimu nebus laikomas kūrinio platinimas internetu. Tai atitiktų viešo paskelbimo sąvoką – kūrinys būtų prieinamas visuomenės nariams individualiai pasirinktoje vietoje ir laiku, naudojantis kompiuterių tinklais, leidėjas negamintų tam tikro egzempliorių kiekio. Dėl priežasties, kad elektroninių knygų platinimas internetu nepatenka į išleidimo sąvoką, šiems teisiniams santykiams netaikomos normos, reglamentuojančios leidybos santykius. Kyla tam tikri skirtumai tarp materialių ir nematerialių kūrinio platinimo būdų reglamentavimo.

2.3.1. Leidybos sutarčių taikymas elektroninei leidybai

Autorių teisių įstatyme reglamentuojama viena speciali autorių sutarčių rūšis – leidybos sutartis. Šia sutartimi autorius ar kitas autorių teisių subjektas perduoda ar suteikia leidėjui už sutartyje nustatytą atlyginimą teisę atgaminti spausdinimo ar kitokiu būdu literatūros, mokslo ar meno kūrinių pagaminant pagrįstiems visuomenės poreikiams patenkinti pakankamą egzempliorių kiekį ir teisę juos platinti³⁸. Pagrindinės leidėjo pareigos pagal leidybos sutartį reglamentuojamos ATGTĮ 46 straipsnyje, o autoriaus pareigos – 47 straipsnyje. Šiai sutarčių rūšiai taikomos ir visos bendrosios autorių sutarčių normos bei principai³⁹. Leidybos sutarties reglamentavimas nėra pritaikytas elektroninės leidybos sutartims – kūrinių platinimui internetu nuostatos netaikytinos, nes toks kūrinio naudojimas nebus laikomas išleidimu, tai yra, pakankamo kiekio visuomenės poreikiams kūrinio egzempliorių pagaminimu ir jų platinimu. Leidybos sutartis taikoma kūrinius ne tik spausdinant, bet ir atgaminant kitu būdu, kitaip tariant, ji taikoma ne tik tradicinei leidybos sričiai atgaminant kūrinius popieriuje, bet ir elektronine (skaitmenine) forma kokioje nors materialioje laikmenoje⁴⁰. Jau minėta, kad toks kūrinių platinimas atitinka išleidimo sąvoką, tačiau, nors ir taikomos leidybos sutartį reglamentuojančios normos, jos nėra pritaikytos elektroninei leidybai materialiose laikmenose – nėra

³⁸ Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 43 straipsnio 1 dalis.

³⁹ MIZARAS, V. *Autorių teisė: monografija. II tomas*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 184.

⁴⁰ MIZARAS, V. *Autorių teisė: monografija. II tomas*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 185.

numatyta jokių sutarties nuostatų ar kitų ypatybių, būdingų būtent elektroninėms laikmenoms, o ne leidžiant kūrinius popierine knyga.

Leidybos sutarties reglamentavimu siekiama apginti autorių turtinius interesus ir neturtines teises, įgyvendinti proporcingo autoriaus dalyvavimo naudojant kūrinių principą. Autoriaus interesus ginančios normos turėtų būti pritaikytos ir elektroninei leidybai. Be ATGTĮ 40 straipsnyje išvardintų bendrųjų autorinės sutarties sąlygų, pagal analogiją elektroninės knygos leidimo sutarčiai turėtų būti taikomas ir ATGTĮ 45 straipsnis – kūrinio išleidimas knyga, pavyzdžiui, sąlyga, numatanti, jog leidėjui per penkerius nuo kūrinio perdavimo neišleidus jo visomis sutartyje nurodytomis kalbomis, autorius gali nutraukti sutartį dėl kūrinio išleidimo kitomis kalbomis. Tai apsaugo autoriaus turtinius interesus, nes leidėjui neatliekant savo pareigų, jis gali nutraukti sutartį ir perduoti teisę išleisti kūrinių neišleistomis kalbomis kitiems leidėjams, taip gaudamas atlyginimą iš jų. Platinimo kompiuterių tinklais atveju, atitinkamai leidėjui nevykdant savo pareigų – neparuošiant ir nepadarant elektroninės knygos viešai prieinamos kompiuterių tinklais sutartyje numatytomis kalbomis, autorius įgytą teisę nutraukti sutartį dėl kūrinio platinimo tomis kalbomis.

Mažėjant materialių elektroninių laikmenų populiarumui ir elektronines knygas platinant daugiausia internetu, leidybos sutarties normos turėtų būti pagal analogiją taikomos reguliuoti šiems santykiams, nes jie iš esmės yra labai panašūs į tradicinę leidybą – autorius pateikia kūrinių platinimui, o leidėjas įdeda investicijų jį tinkamai paruošti, platinti, reklamuoti, moka autoriui atlyginimą, tokie santykiai funkcinio aspektu atitinka leidybos sutartį. Vienintelis platinimo formos skirtumas – materialių kopijų nebuvimas, kopijas sukuria patys vartotojai atgamindami įsigytą knygą ją atsisiųsdami.

Populiarėjant elektroninei leidybai, derėtų įstatyme numatyti specialias sutarčių sąlygas, kurios nebuvo būdingos tradicinei leidybai. Pavyzdžiui, išleidžiant kūrinių knyga leidybos sutartyje turi būti nurodytas leidinio apipavidalinimas (formatas, viršelis, iliustracijos ir kita)⁴¹. Leidžiant kūrinių elektronine forma atsiranda tokie kopijų ypatumai, kaip failo formatas, laikmenos formatas, techninių apsaugos priemonių taikymas. Kadangi laikmenos gana greitai technologiškai pasensta, atsiranda nauji failų formatai, sutartyje reikėtų numatyti, kad autorius leidžia kūrinių platinti ir naujais atsiradusiais

⁴¹ Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 45 straipsnio 1 dalies 2 punktas.

laikmenų ar failų formatais, kiek tai nepakeičia kūrinio naudojimo pobūdžio (pavyzdžiui, autorius gali prieštarauti kūrinio naudojimui mobiliuosiuose telefonuose). Ypač svarbi nuostata dėl techninių apsaugos priemonių taikymo, nes tai gali tiesiogiai įtakoti autoriaus turtinius interesus. Tikėtina, jog dėl efektyvių techninės apsaugos priemonių naudojimo bus sunkiau neteisėtai atgaminti kūrinį, taigi bus parduota daugiau egzempliorių ir autoriaus atlyginimas, tuo atveju, kai jo dydis priklauso nuo parduotų kūrinio kopijų kiekio, bus atitinkamai didesnis.

ATGTĮ 40 straipsnyje nurodyta, jog autorinėje sutartyje turi būti numatyta teritorija, kurioje galioja teisių perdavimas ar licencija, suteikianti teisę naudoti kūrinį. Jei sutartyje nenurodyta galiojimo teritorija, laikoma, kad turtinės teisės yra perduotos ar suteiktos Lietuvos Respublikos teritorijoje. Aptarti šią nuostatą ypač svarbu sutartyje, pagal kurią perduodamos teisės platinti elektroninę knygą internetu. Interneto svetainės, nesiimant specialių apsaugos priemonių, pasiekiamos iš viso pasaulio, taigi knyga gali būti įsigyjama ir atsisiunčiama į kitos valstybės teritorijoje esančius prietaisus. Nesusitarus dėl teritorijos ir taikant prezumpciją, leidėjas turėtų imtis specialių priemonių, kad knygos negalėtų įsigyti ir parsisiųsti užsienio šalyse esantys naudotojai, pavyzdžiui, blokuoti prieigą iš kitų, nei Lietuvos, IP adresų (tai dažniausiai naudojamas būdas, siekiant drausti prieigą prie kūrinių kitų valstybių vartotojams, tačiau yra gana lengvai apeinamas, pavyzdžiui, naudojant kūrinio buvimo vietos valstybėje esantį tarpinį (angl. *proxy*) serverį). Kadangi visiškai efektyvių techninių priemonių apriboti prieigą valstybės ribomis nėra, tokia prezumpcija sukeltų ne tik rinkų fragmentaciją (kas būtų ypač nepageidaujama Europos Sąjungos viduje, ryšium su laisvo prekių judėjimo principu), tačiau sukeltų ir nepatogumų kai kuriems pirkėjams, negalintiems įsigyti elektroninio kūrinio iš Lietuvos Respublikos teritorijos. Atsižvelgiant į šiuolaikinius elektroninių knygų platinimo metodus, svarstyтина galimybė numatyti prezumpciją, kad nesusitarus dėl kūrinių platinimo internete teritorijos, ji nėra ribojama valstybių sienomis, žinoma, numatant autoriui teisingą atlyginimą. Galima ir pozicija, kad sudarant sutartį dėl kūrinio platinimo internetu, platinimo teritorijos neribojimas yra numanoma sąlyga, atsižvelgiant tiek į minėtą verslo praktiką, tiek į prezumpciją, kad autorinė sutartimi yra sudaroma dėl

tų kūrinio naudojimo būdų, kurie sutarties šalims reikalingi siekiant tikslo, dėl kurio sutartis buvo sudaryta⁴².

Leidėjų sutartyse su autoriais yra dažnai numatomas autorinio atlyginimo dydis, priklausantis nuo išleidžiamo tiražo. Platinimo internetu atveju tiražo nėra, todėl sutartyse atrodytų logiška numatyti autorinį atlyginimą, priklausantį nuo parduotų kopijų kiekio. Tačiau tokiu atveju kūrinio finansinės sėkmės rizika iš leidėjų pereitų autoriams, nes atlyginant už išleistą tiražą atlyginimas autoriams nepriklauso nuo to, ar tiražas bus išpirktas. Norint tinkamai apsaugoti autorių interesus, vertėtų sutartyje numatyti fiksuotą atlyginimą. Galimas ir „virtualaus tiražo“ sąvokos įvedimas – pagal šią sąlygą autorius suteiktų leidėjui teisę parduoti elektroninę knygą ne daugiau, nei numatytą kiekį kartų, ir autoriaus atlyginimas nepriklausytų nuo pardavimų skaičiaus. Išnaudojus sutartyje nustatytą limitą, reikėtų taikyti analogiškas ATGTĮ 46 straipsnio 2 dalies nuostatas, reglamentuojančias pakartotinius leidimus, pavyzdžiui, leidėjas turėtų suteikti autoriui teisę per protingą terminą atlikti reikalingus kūrinio pakeitimus ir kita (platinant elektronines knygas kompiuterių tinklais netaikoma knygos perleidimo sąvoka, kadangi egzemplioriai nėra išperkami, jų nereikia papildomai ruošti ar gaminti kopijų, tačiau, nepaisant to, knygą vis tiek gali tekti redaguoti, pataisyti pasenusią informaciją ir pan.). Kita vertus, svarstyтина, ar analogiškų tradicinei leidybai nuostatų taikymas kūrinis platinant internetu, dėl skirtingų technologinių procesų, nebūtų per daug dirbtinas teisinės technikos požiūriu. Reikėtų įvertinti, ar tokios nuostatos neprieštarauja atitinkamose teisinių santykių srityje vyraujančiai praktikai, tačiau, kadangi elektroninė leidyba net technologiškai pažengusiose šalyse dar tik įgauna pagreitį, atitinkamos paprotinės normos dar nėra susiformavusios.

Kai kurios knygos platinančios interneto parduotuvės (pavyzdžiui, Amazon) ar paieškos sistemos leidžia jų lankytojams peržiūrėti kelis tiek elektronine, tiek popierine forma platinamos knygos puslapius, siekiant lengviau apsispręsti, ar ją įsigyti. Leidėjai, kurių knygos yra platinamos, gali būti suinteresuoti leisti tokioms parduotuvėms padaryti prieinamą dalį kūrinio ir taip paskatinti pardavimus, tačiau gali neturėti tokių teisių, nes sutartyse su autoriais nenumatyta, kad suteikiama teisė viešai skelbti kūrinį padarant

⁴² Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 40 straipsnio 3 dalis.

prieinamu kompiuterių tinklais, ypač platinant popierines knygas⁴³. Šiuo atveju svarbus ir teritorialumo aspektas, kadangi didžiosios elektroninės parduotuvės yra įsisteigusios užsienio valstybėse. Leidybos sutartyse vertėtų aptarti kūrinio padarymo viešai prieinamu kompiuterių tinklais reklamos tikslais ir tokio bei panašaus naudojimo taikymo teritorijos sąlygas. Panaši problema yra kilusi praktikoje Lietuvos leidėjams, nes gana ilgą laiką standartinėse sutartyse su autoriais nebuvo įtraukiamos nuostatos dėl elektroninės leidybos, todėl norint išleisti knygą elektroniniu formatu reikia pakartotinių derybų, naujų sutarčių, o tai yra viena iš priežasčių, lėtinančių elektroninės leidybos plėtrą.

Apibendrinant galima teigti, kad kilus ginčui tarp autoriaus ir leidėjo, pagal analogiją reikėtų taikyti leidybos santykius reglamentuojančias normas, net jei kūrinys platinamas nematerialiu būdu. Tokiu elektroninės leidybos atveju leidėjo ir autoriaus priešpriešinės teisės ir pareigos turėtų būti laikomos atitinkamomis leidybos sutarčių sukuriams teisėms bei pareigoms. Dėl teisinio tikrumo, nesant atitinkamo reglamentavimo, reikiamas leidybos sutarčių, bei kitas siūlytas elektroninės leidybos sutartims būdingas nuostatas, derėtų detalai aptarti tarp autorių ir leidėjų sudaromose autorinėse sutartyse.

2.3.2. Leidybos sąvokos vartojimo teisės aktuose aspektai

Nagrinėjant teisės aktus galima prielaida, kad įstatymų leidėjas reikiamai nesuvokia materialių knygų leidybos ir elektroninių knygų platinimo elektroniniais ryšiais panašumo ir šių būdų panašaus reguliavimo būtinybės. Kaip pavyzdys nagrinėjamas netinkamai reglamentuotas turtinių teisių apribojimas, kuris ištaisytas tik neseniai – naujausiais ATGTĮ pakeitimais. 1999 m. gegužės 8 d. priimtame įstatyme ir vėliau, iki 2011 gruodžio 21 d. pakeitimų, atgaminti asmeniniais tikslais ar cituoti leista tiek išleista, tiek kitaip viešai paskelbtą kūrinį, tačiau tik išleista kūrinį leista naudoti mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais⁴⁴. Toks reguliavimas reiškė, kad internete paskelbto kūrinio negalima buvo panaudoti kaip pavyzdžio nekomerciniams mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais atgaminant jį ar jo ištrauką tiek, kiek tai susiję su mokymo programomis ir neviršija mokymui ar moksliniam tyrimui reikalingo masto, tačiau taip galima buvo naudoti

⁴³ BERGER, C.; WÜNDISCH, S. *Urhebervertragsrecht: Handbuch*. Baden-Baden: Nomos, 2008, p. 555.

⁴⁴ 1999 m. gegužės 8 d. redakcijos Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 22 straipsnio 1 dalies 1 punktą. Valstybės žinios, 1999, Nr. 50 – 1598.

materialioje laikmenoje užfiksuotą (t. y., išleistą) knygą. Taigi, ribojimas buvo taikomas popierinėms knygoms, elektroniniu formatu laikmenose platintoms knygoms, tačiau netaikytas elektroninėms knygoms (ir kitiems aktualiems mokymui kūriniais), platintoms internetu. Ne visai aišku, kodėl šis ribojimas buvo siauresnės apimties ir taikytas tik materialiomis formomis išleistiems kūriniais, ypač atsižvelgiant į jo tikslus – mokymą ir mokslinius tyrimus, kadangi šiais laikais daug aktualios informacijos yra skelbiama kompiuterių tinklais.

Doktrinoje toks reguliavimas vertintas neigiamai, atsižvelgiant į informacinių technologijų plėtrą ir realią situaciją, kai jau daugeliu atvejų kūriniai pirmą kartą paskelbiami visuomenei išleidžiant juos ne materialia laikmena, o viešai paskelbiant nematerialiu būdu, pavyzdžiui, padarant viešai prieinamus kompiuterių tinklais⁴⁵. Paprastai autorių teisių apribojimų reguliavimas neišskirtinas plečiamai ir reikštų, jog elektroninės knygos, padarytos viešai prieinamomis internete, nepateks į minėto ribojimo apimtį. Diskutuotina, ar tokiu atveju, kilus ginčui, teismas galėtų, atsižvelgdamas į teisingumo ir protingumo kriterijus bei ribojimo tikslą, pateisinti platesnį ribojimo taikymą. Informacinės visuomenės direktyva leidžia išplėsti šį ribojimą ir viešai paskelbtiems kūriniais.

ATGTĮ 2011 m. gruodžio 21 d. priimtame 22 str. pakeitime ribojimas išplėstas ir teisėtai viešai paskelbtiems kūriniais, todėl galima teigti, jog įstatymų leidėjas tinkamai pakeitė įstatymą, pritaikydamas jį šiuolaikinės visuomenės poreikiams ir įgyvendindamas minėtą direktyvos leidžiamą ribojimą. Vis dėlto, remiantis šiuo pavyzdžiu galima teigti, kad įstatymai nėra pakankamai greitai ir tinkamai pritaikomi kintantiems dėl technologijų pažangos visuomenės poreikiams. Aptariamam pakeitimui taip pat leista kūriniais naudoti ir išverstus į kitą kalbą, tai yra, perdirbti nurodytu būdu. Ši nuostata taip pat vertintina teigiamai, atsižvelgiant į mokymo tikslus, kai, ypač mokyklose, mokiniai gali neturėti pakankamų užsienio kalbos žinių, o lietuviškai leidžiamų kūrinių įvairovė, atsižvelgiant į rinkos dydį, yra nedidelė.

Pažymėtina, jog reikėtų pataisyti ir ATGTĮ 36 straipsnio 1 dalies formuluotę, kuri suteikia turtines teises asmeniui, pirmą kartą išleidusiam ar kitaip viešai paskelbusiam anksčiau neišleistą kūrinį, pasibaigus jo autorių teisių galiojimo terminui. Sąvoka

⁴⁵ MIZARAS, V. *Autorių teisė: monografija. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 601.

„išleidimas“ vartojama tik materialių kopijų atžvilgiu, tuo tarpu ši norma turėtų būti taikoma anksčiau viešai neskelbtų (įskaitant ir neišleistų) kūrinių paskelbimui (įskaitant išleidimą).

Berno konvencijoje dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos⁴⁶ naudojama „paskelbtų kūrinių“ sąvoka atitinka nagrinėtą ATGTĮ leidybos sąvoką. Konvencijos 3 straipsnio 3 dalyje teigiama, jog sąvoka „paskelbti kūriniai“ reiškia autoriaus sutikimu paskelbtus kūrinius, koks bebūtų egzempliorių gamybos būdas, su sąlyga, kad turimas tų egzempliorių kiekis galėtų patenkinti pagrįstus visuomenės poreikius atsižvelgiant į kūrinio pobūdį. Paskelbimu nelaikomas dramos, kinematografijos ar muzikos kūrinio atlikimas, viešas raiškasis literatūros kūrinio skaitymas, literatūros ar meno kūrinių perdavimas laidais ar transliavimas eteryje, meno kūrinio eksponavimas ir architektūros kūrinio pastatymas. Berno konvencijos suteikiama apsauga taikoma kūriniams, kurie pirmą kartą paskelbiami prisijungusiose valstybėse, autoriams, net jei jie nėra vienos iš sutartį pasirašiusių valstybių piliečiai. Nematerialia forma platinami kūriniai nepatektų į šią sąvoką, kaip jie nepatenka ir į ATGTĮ esančią leidybos sąvoką. Taigi, Konvencija neužtikrina apsaugos neprisijungusių prie sutarties valstybių piliečiams, jei jie sutartį pasirašiusių valstybių teritorijose platintų kūrinius nematerialiu būdu, tačiau apsauga galiotų platinant kūrinius materialiose laikmenose. Galima teigti, kad tokia nuostata, atsižvelgus į šių dienų verslo praktiką, laikytina pasenusia.

Apibendrinus galima teigti, kad dėl esančio reguliavimo ir nepakankamai greito teisės aktų pritaikymo kintančioms technologijoms, teisinio reguliavimo skirtumai tarp materialių ir nematerialių kūrinių išraiškos formų yra gana dideli ir ne visada išlaikoma proporcija tarp teisinių ir techninių bei funkcinių skirtingų išraiškos būdų skirtumų. Manytina, kad netinkamai pritaikytus teisės aktus kilus ginčams teismai turėtų aiškinti atsižvelgdami į funkcinius kūrinių išraiškos ir naudojimo būdų panašumus.

⁴⁶ Valstybės Žinios, 1995, Nr.: 40-998.

3. Kūrinių naudojimas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais ir šio ribojimo įtaka leidėjų interesams

Vienas iš naujausių tiek Lietuvoje, tiek kitose valstybėse narėse numatytų apribojimų⁴⁷, buvo perkelta į nacionalinę teisę iš Informacinės visuomenės direktyvos 2003 m. kovo 5 d. redakcijos ATGTĮ 22 straipsnio 1 dalies 3 punkte numatyta galimybė be autoriaus leidimo ir nemokant jam atlyginimo padaryti viešai prieinamus kompiuterių tinklais viešose bibliotekose, mokymo įstaigose, muziejuose arba archyvuose esančius kūrinius mokslinių tyrimų ar asmeninių studijų tikslais tų įstaigų patalpose esančiuose tam skirtuose terminaluose, jeigu autoriai ar kiti tų kūrinių autorių teisių subjektai nėra uždraudę tokio kūrinių naudojimo.

Šis apribojimas jame minimoms įstaigoms suteikdavo teisę tik padaryti turimus kūrinius techniškai prieinamais savo patalpose (apribojimas taikomas tik viešo paskelbimo ir kūrinio padarymo viešai prieinamo veiksmams⁴⁸). Teisės atgaminti kūrinių, pavyzdžiui, nuskenuoti popierinių knygų ir padaryti jas viešai prieinamas terminaluose šis ribojimas nesuteikė, taigi, minėtos įstaigos, norėdamos pasinaudoti šiuo ribojimu, ir padaryti kūrinių viešai prieinamu terminaluose savo patalpose, privalėjo turėti elektroninę kūrinių kopiją (ar atitinkamas turtines teises į ją, pavyzdžiui, prieigą prie elektroninės duomenų bazės)⁴⁹.

2011 m. gruodžio 21 d. ATGTĮ pakeitimuose šio ribojimo apimtis buvo išplėsta, taip pat numatyta ir papildomų autorių teisių apsaugos taisyklių. Papildomai numatyta, jog:

1. Šio apribojimo tikslais nurodytos įstaigos gali atgaminti įsigytus kūrinių egzempliorius, tačiau tik tam, kad būtų įmanoma techniškai padaryti kūrinių viešai prieinamą kompiuterių tinklais. Tuo pačiu metu negali būti padaroma prieinamų kompiuterių tinklais daugiau kūrinių egzempliorių, negu jų yra šiose įstaigose;
2. Apribojimu galima naudotis ne tik, jei autorių teisių subjektai nėra uždraudę tokio naudojimo, bet ir jeigu kūrinių nėra viešoje prekyboje;

⁴⁷ MIZARAS, V. *Autorių teisė: monografija. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 613.

⁴⁸ MIZARAS, V. *Autorių teisė: monografija. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 616.

⁴⁹ MIZARAS, V. *Autorių teisė: monografija. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 616.

3. Nurodytos įstaigos privalo užtikrinti, kad būtų naudojamos efektyvios techninės apsaugos priemonės, neleidžiančios atgaminti kūrinių kopijų, taip pat bet koku būdu perkelti ar perduoti kūrinių turinio informaciją už įstaigų terminalų ribų į išorės tinklus;
4. Ribojimas taikomas tik tų kūrinių ir gretutinių teisių objektų atžvilgiu, kurie išleisti ar kitaip viešai paskelbti po šio įstatymo įsigaliojimo.
5. Ribojimas taikomas minėtose įstaigose esantiems kūriniams, tačiau atgaminti leidžiama tik išgytus kūrinius, taigi ši teisė netaikoma, pavyzdžiui, privalomiesiems egzemplioriams.

Ribojimas liko neatlygintinis, todėl svarstant šio įstatymo pakeitimo projektą leidėjai išreiškė susirūpinimą, kad bus pažeisti jų ekonominiai interesai⁵⁰. Taip pat nerimauta, jog knygų skaitmeninimas prisidės prie jų neteisėto platinimo kompiuterių tinklais. Bandant rasti kompromisą numatytos nagrinėjamos ribojimo taikymo sąlygos. Pirmoji sąlyga - tuo pačiu metu gali būti prieinama prie ne daugiau kūrinių kopijų, nei įstaiga turi egzempliorių (atitinkamai manytina, kad vienu metu negali būti naudojamos ir kūrinių pirminiu egzemplioriumi ir jo kopija). Kitoks reguliavimas pažeistų autorių ir leidėjų ekonominius interesus, nes įstaigos nebūtų suinteresuotos išgyti daugiau nei vieną kūrinių egzempliorių, taip pat, toks naudojimas prieštarautų įprastam kūrinių naudojimui⁵¹ ir ribojimas nebeatitiktų Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 5 dalyje įtvirtinto trijų pakopų testo.

Kita sąlyga - apribojimas taikomas tik kūriniams, kurių nėra viešojoje prekyboje, taip stengiantis kuo mažiau pažeisti autorių ir leidėjų ekonominius interesus ir nesukeliant „konkurencijos“ tarp rinkoje platinamų kūrinių ir jų panaudojimo viešai prieinamose visuomenei įstaigose. Įstatyme nėra detalizuojama „kūrinių, nesančio viešojoje prekyboje“ sąvoka, todėl paliekama vietos įvairioms interpretacijoms. Nėra aišku, kokiais kriterijais vadovaujantis bibliotekos turėtų nustatyti, ar kūrinių nebėra viešojoje prekyboje, prieš jį skaitmeninant, todėl nedetalizavus šios sąvokos, ją taikant reikėtų vadovautis sąžiningumo, protingumo, proporcingumo kriterijais.

⁵⁰ Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto išvada dėl Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 2, 16, 19, 20, 20¹, 21, 22, 23, 24, 26, 28, 33, 39, 58, 75 straipsnių, įstatymo priedo pakeitimo ir papildymo nauju 20¹ straipsniu, 1 ir 2 priedais įstatymo [žiūrėta: 2012 m. balandžio 3 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=414861>.

⁵¹ Berno konvencija dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos. Valstybės Žinios, 1995, Nr.: 40-998. 9 straipsnio 2 dalis.

Manytina, jog įstatyme naudojama „kūrinių, nebesančių viešojoje prekyboje“ sąvoka yra angliškos sąvokos *out of commerce works* atitikmuo. Reikėtų paminėti, jog „nebesančių viešojoje prekyboje“ (angl. *out of commerce*) sąvoka nepainiotina su „nebeleidžiamų kūrinių“ (angl. *out of print*) sąvoka, kuri naudota seniau. Šiais laikais, išplitus elektroninei komercijai, naudojama *out-of-commerce* sąvoka, nes elektroniniu būdu išleista knyga laikoma esanti prekyboje (angl. *in commerce*), net jei ji tebeplatinama tik elektronine forma⁵².

Plačiau aiškinant šią sąvoką galima remtis Susitarimo memorandumu dėl pagrindinių nebesančių prekyboje kūrinių skaitmeninimo ir padarymo viešai prieinamais principų⁵³. Susitarimas pasirašytas Europos bibliotekų asociacijų, leidėjų, rašytojų ir kitų autorių asociacijų atstovų. Dokumente nurodoma, jog kūrinys laikomas nebesančiu prekyboje, kai visi jo variantai ir leidimai nebėra komerciškai prieinami įprastais prekybos kanalais, nepaisant materialių kūrinių kopijų egzistavimo bibliotekose ir tarp visuomenės narių (įskaitant naudotų knygų parduotuves ar antikvariatų).

Manytina, kad viešosios prekybos sąvoka, naudojama ATGTĮ, apima Lietuvos Respublikos ribose esančias fizines pardavimo vietas, bei elektroninės prekybos kanalus, kuriais knygą galima įsigyti per prieigą valstybės teritorijoje. Tačiau iš sąvokos nėra aišku, kokias kriterijais skaitmeninti kūriniai siekianti įstaiga turi vadovautis, nustatydamas, ar kūrinio nebėra viešojoje prekyboje. Iš formuluotės galima spėti, kad skaitmeninti kūrinio ar padaryti jo prieinamo terminaluose negalima, jei įmanoma jį įsigyti bet kokia forma. Nesvarbu, kad kūrinys jau nebėra leidžiamas, jei prekyboje dar yra neparduotų jo kopijų. Manytina, kad sąvoka apima tik pirmą kartą parduodamas kopijas, nes neįmanoma būtų kontroliuoti pakartotinių pardavimų (pavyzdžiui, naudotų knygų parduotuvėse), be to, pirmą kartą pardavus išnaudojama platinimo teisė. Atsižvelgiant į memorandumą prieitą susitarimą aiškintina, kad kūrinys būtų laikomas esančiu viešojoje prekyboje, net jei jis būtų parduodamas išverstas į kitą kalbą, nei norima skaitmeninti.

⁵² Memorandum of Understanding (MoU) on Key Principles on the Digitisation and Making Available of Out-of-Commerce Works – Frequently Asked Questions [žiūrėta: 2012 m. kovo 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/11/619>>.

⁵³ Memorandum of Understanding (MoU) on Key Principles on the Digitisation and Making Available of Out-of-Commerce Works [žiūrėta: 2012 m. kovo 21 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/copyright-infso/20110920-mou_en.pdf>.

Lietuviška „viešosios prekybos“ sąvoka, lingvistine prasme yra siauresnė už anglišką atitikmenį „out of commerce“. Memorandume sąvoka neapribojama tik prekyba, todėl manytina, jog „viešosios prekybos“ sąvoka apima ne tik parduodamus kūrinius, tačiau ir kitaip komerciškai prieinamus, pavyzdžiui, nuomojamus, prie kurių prieiga suteikiama kompiuterių tinklais už užmokestį ar panašiai. Tokį aiškinimą galima remti ir argumentu, kad kūrinių naudojimas bibliotekoje neturėtų prieštarauti teisių subjektų ekonominiams interesams ir įprastam kūrinių naudojimui, todėl nėra svarbu, ar teisių turėtojai kurinio kopijas parduoda, ar kitaip jį naudoja komerciniais tikslais.

Galutinėje skaitmeninio išsaugojimo, kūrinių našlaičių ir nesančių prekyboje kūrinių ataskaitoje⁵⁴, kurią parengė Aukšto lygio ekspertų grupės (angl. *High Level Expert Group*) autorių teisių pogrupis⁵⁵, pateikia tokį nesančių prekyboje kūrinių apibrėžimą –kūrinys laikomas nesančiu prekyboje, kai teisių turėtojai pareiškė, kad jis nebėra komerciškai prieinamas, taip pat:

1. kūrinys nelaikomas nebesančiu prekyboje, nors jo kopijos nebeparduodamos, jeigu jis vis dar yra komerciškai pasiekiamas, įskaitant prieigą internetu ar atspausdinimą pagal poreikį;
2. kūrinių teisės grįžo jo autoriui ir šis platina kūrinių pats, tiesiogiai, per tarpininkus ar kolektyvinio administravimo asociaciją;
3. autorius ar leidėjas tiesiogiai ar per tarpininkus siūlo leidimus naudoti kūrinių pavyzdžiui, licencijas.

Taip pat atkreipiamas dėmesys, kad darbas gali būti sąmoningas išimtas iš prekybos teisių turėtojų, vėliau ketinant jį platinant internete arba išleisti kitą leidimą, ir šiuo atveju kūrinių skaitmeninimas gali turėti neigiamos įtakos būsimoms kūrinių versijoms. Tokiam aiškinimui galima pritarti, nes, kaip jau minėta, sąvoką „viešojoji prekyba“ reikėtų aiškinti plačiai, siekiant nepažeisti ekonominių teisių turėtojų interesų ir neprieštarauti įprasto kūrinių naudojimo principui. Teisių turėtojams pareiškus, jog kūrinių nebėra viešojoje prekyboje, nebereikėtų nustatinėti kūrinių buvimo viešojoje prekyboje iš faktinių

⁵⁴ i2010: Digital Libraries High Level Expert Group – Copyright Subgroup. *Final Report on Digital Preservation, Orphan Works, and Out-of-Print Works* [žiūrėta: 2012 m. kovo 29 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/hleg/reports/copyright/copyright_subgroup_final_report_26508-clean171.pdf>.

⁵⁵ Ekspertų grupė sudaryta ryšium su Europos skaitmeninių bibliotekų iniciatyva, ją sudaro kultūros institucijų, leidėjų, technologijų kompanijų ir akademinio pasaulio atstovai.

aplinkybių, tačiau, nesant ar negalint nustatyti teisių turėtojų, turėtų būti paliekama galimybė nustatinėti kūrinio statusą pagal faktines aplinkybes.

Pagal galiojantį reguliavimą, bibliotekos, prieš skaitmenindamos kūrinius, privalo išsiaiškinti, ar kūrinio nebėra viešojoje prekyboje ir ar teisių turėtojas nėra uždraudęs tokio jo naudojimo. Kadangi teisės aktuose nėra numatyta, kaip turėtų būti atliekama ši procedūra, reikėtų vadovautis sąžiningumo ir proporcingumo principais. Neįmanoma patikrinti visų knygų prekybos vietų, todėl paieška turėtų būti kaip galima išsamesnė, kiek tai neprieštarauja proporcingumo principui, tai yra, procedūra netampa ekonomiškai per brangia, užimančia per daug laiko ar netgi neįmanoma dėl per didelių paieškos kaštų. Sąžiningumo kriterijus reikėtų, kad įstaiga dėjo protingas pastangas, kad paieška būtų efektyvi, o ne tiesiog atlikta formaliai, nesiekiant išsiaiškinti minėtų kriterijų. Šios informacijos bibliotekos galėtų prašyti iš leidėjų, jų asociacijų ar kolektyvinio administravimo institucijų. Yra kuriamos įvairios paieškos sistemos, pavyzdžiui, ARROW⁵⁶, kuri yra valstybinių bibliotekų, leidėjų ir kolektyvinio atstovavimo asociacijų susivienijimas, skirtas rasti bendrą būdą kūrinių našlaičių ar nebeleidžiamų kūrinių autorių teisių turėtojams rasti, nustatyti teisių statusą ir pasidalinti kita partnerių turima informacija⁵⁷. Bibliotekos, atlikdamos paiešką, turėtų naudotis tokiomis elektroninėmis paieškos priemonėmis, tačiau, dėl jų duomenų bazių neišsamumo (bazės yra nuolat pildomos), neapsiriboti vien tokia paieška.

Kadangi, kaip jau minėta, apribojimas yra neatlygintinis, labai svarbi yra numatyta galimybė autorių teisių subjektams uždrausti tokį naudojimą. Nesant tokios galimybės ir siekiant nepažeisti trijų pakopų testo taisyklės, būtų privalu teisių turėtojams atlyginti už tokį kūrinių naudojimą (pavyzdžiui, taikyti privalomą licencijavimą, kaip ir knygų panaudos bibliotekose atveju). Tiesa, neaišku, ar toks atlyginimas turėtų būti mokamas tik autoriams, kaip atlygis už panaudą bibliotekose, ar ir leidėjams. Atsižvelgiant į aptartus leidėjų interesus manytina, kad atlyginimas turėtų būti mokamas ir jiems. Ši nuostata galimai palengvina kūrinių, į kurių skaitmeninimą teisių turėtojai turi interesą (labiausiai akademinės literatūros), atgaminimą, nes nereikia atskirai prašyti leidimų skaitmeninimui, aiškintis teisių turėtojų, o nenorint, kad kūrinys būtų skaitmeninamas, užtenka kūrinyje

⁵⁶ Prieiga per internetą: <<http://www.arrow-net.eu>>.

⁵⁷ DURANTAYE, K. *H Is For Harmonization: The Google Book Search Settlement and Orphan Works Legislation in the European Union* p. 164 [žiūrėta: 2012 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.nyls.edu/user_files/1/3/4/17/49/1080/55-1_Final_de_la_Durantaye_11.30.10.pdf>.

apie tai pranešti, ką praktiškai ir daro knygų leidėjai, nenorėdami, kad jų leidžiami kūriniai būtų atgaminami šiuo būdu.

Numatytas ribojimo taikymas tik po įstatymo įsigaliojimo išleistiems ar paskelbtiems kūriniams vertintinas, kaip suteikiantis autorių teisių turėtojams galimybę efektyviai pasinaudoti teise uždrausti tokį kūrinių naudojimą. Nenumačius šio reikalavimo teisių turėtojai patirtų nenumatytų išlaidų, susijusių su pranešimais apie seniau išleistų kūrinių skaitmeninimo draudimą. Taip pat, leidėjai atsižvelgdami į teisinį reguliavimą, numato investicijų atsipirkimo tikimybę ir sprendžia, ar verta išleisti kūrinį, ar leidinys bus komerciškai sėkmingas (netvirta teisinė apsauga skatina leidėjus mažinti leidimo apimtį ir leidžiamų kūrinių įvairovę), todėl leidus skaitmeninti iki įstatymo įsigaliojimo išleistus kūrinius, būtų pažeisti leidėjų teisėti lūkesčiai. Kita vertus, ši nuostata draudžia ribojimą naudoti kūriniams, kurių jau nebėra viešojoje prekyboje, tačiau kurie buvo išleisti iki įstatymo įsigaliojimo. Tai vertintina neigiamai, kadangi užkertamas kelias skaitmeninti kūrinius, kuriems dar nėra pasibaigęs autorių teisių apsaugos terminas, ir padaryti juos viešai prieinamais, nors jie ir gali būti praradę komercinę vertę, nebeplatinami, todėl sunkiau prieinami visuomenei (teigiama, kad 90% Europos bibliotekose saugomų kūrinių yra nebesantys viešojoje prekyboje – arba nebeleidžiami, arba jų autoriai nežinomi⁵⁸). Tokių kūrinių skaitmeninimui yra reikalingas teisių turėtojų sutikimas, tačiau senesnių ir nebesančių prekyboje kūrinių atveju teisių turėtojai gali būti nežinomi (kūrinių našlaičių atvejis), reikėtų papildomų kaštų teisių turėtojų paieškai ir sutikimų gavimui. Galbūt šiuo atveju būtų geriau tikusi svarstant įstatymo projektą siūlyta nuostata, leidžianti skaitmeninti kūrinius, praėjus penkeriems metams nuo jų išleidimo, jei teisių turėtojai nėra uždraudę atlikti tokių veiksmų. Taip pat galima sąlyga leisti atgaminti kūrinius, praėjus nustatytam laiko tarpui nuo jų dingimo iš viešosios prekybos. Tokiu atveju nebūtų pažeidžiami leidėjų ar autorių interesai, nes jie turėtų numatytą laiką pakartotiniams leidimams, taip pat, priklausomai nuo numatytos formuluotės, galėtų uždrausti kūrinių atgaminimą, o bibliotekos turėtų teisę nurodytais tikslais atgaminti kūrinius, išleistus iki įstatymo įsigaliojimo, kuriems dar galioja autorių teisės, tačiau į

⁵⁸ Viviane Reding EU Commissioner for Telecoms and Media Digital Europe – Europe's Fast Track to Economic Recovery The Ludwig Erhard Lecture 2009 Lisbon Council, Brussels, 9 July 2009. [žiūrėta: 2012 m. kovo 30 d.]. Prieiga per internetą: <<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/09/336&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>>.

kuriuos teisių turėtojai nebeturi ekonominio intereso – nėra uždraudę tokio naudojimo ir yra praėję pakankamai laiko nuo jų nebebuvo viešojoje prekyboje.

Numatyta nuostata, kad ribojimu besinaudojančios įstaigos privalo užtikrinti, kad būtų naudojamos efektyvios techninės apsaugos priemonės, neleidžiančios atgaminti kūrinių kopijų, taip pat bet koku būdu perkelti ar perduoti kūrinių turinio informaciją už įstaigų terminalų ribų į išorės tinklus. Ši nuostata skirta neteisėto kūrinių platinimo (piratavimo) prevencijai, taip pat užtikrinti, kad numatytas ribojimas nesudarytų galimybių ir kitiems autorių teisių pažeidimams. Kaip jau minėta, skaitmeninę kopiją atgaminti ar padaryti viešai prieinamą kompiuterių tinklais galima labai greitai ir paprastai, tam nebūtinos jokios specialios techninės žinios. Nenumačius techninių apsaugos priemonių taikymo būtinybės kiltų grėsmė, kad įstaigų skaitmenizuoti kūriniai bus neteisėtai išplatinti ir taip bus padaroma žala autoriams bei leidėjams.

Įstatymas nenumato, kokios konkrečiai turi būti taikomos priemonės, nurodyta, kas jos turi būti efektyvios, bei neleisti perduoti kūrinių turinio informaciją už įstaigų terminalų ribų į išorės tinklus. Prieš priimant įstatymo pakeitimą tiek įstatymo projektų svarstyme, tiek doktrinoje buvo siūlymų numatyti, kad terminalai, kuriais galima prieiti prie kūrinių, neturėtų prieigos prie interneto, nebūtų galimybės pasinaudoti nešiojamomis laikmenomis⁵⁹. Priimta nuostata, palyginus su minėtais siūlymais, vertintina teigiamai, atsižvelgiant į ribojimo tikslus – mokymo ir mokslinių tyrimų. Įgyvendinus siūlytus draudimus kūrinių naudojimas taptų ne toks efektyvus – įstaigose reikėtų atskirų kompiuterių (terminalų) informacijos internete paieškai ar rašto darbų rengimui bei prieigai prie kūrinių. Atsižvelgiant į esamas technologijas, galima nesunkiai uždrausti kopijuoti kūrinių ar jo dalis į kompiuterio laikinąją atmintinę (angl. *Clipboard*), taip neleidžiant kūrinių informacijos nukopijuoti į kitą failą, taip pat uždrausti įkelti kūrinių rinkmeną į nešiojamą laikmeną, pavyzdžiui, ją laikant serveryje ir kūrinių išskviečiant pagal pageidavimą specialia programine įranga. Naudojant centralizuotą prieigą (principu serveris – klientai(terminalai)) galima būtų kontroliuoti jų naudojimą realiu laiku. Tokiu būdu būtų garantuojama, kad vienu metu kūriniu nesinaudotų daugiau naudotojų, nei turima jo egzempliorių.

⁵⁹ MARKEVIČIUS, E. Informacinės visuomenės iššūkiai bibliotekose naudojant autorių teisių saugomus kūrinius. *Justitia*, 2010, nr. 2 (74), p. 57.

Atsižvelgiant į citavimo teisę ir nagrinėjimo ribojimo tikslus, svarstyta galimybė leisti į kompiuterio laikinąją atmintinę nukopijuoti nedidelę dalį kūrinio teksto, taip palengvinant citatų panaudojimą rašto darbuose ar pan. Leidžiamo nukopijuoti teksto kiekį galima būtų apriboti simbolių ar žodžių skaičiumi, taip pat, užtikrinant, kad nebūtų nukopijuota didelė kūrinio dalis, pakartoti kopijavimo komandą reikėtų leisti tik praėjus nustatytam laiko intervalui.

ATGTĮ ribojime numatytos techninės apsaugos priemonės turi užtikrinti, kad nebus įmanoma atgaminti kūrinių kopijų. Svarstyta galimybė, ar šiuo atveju galima taikyti reprografinio atgaminimo išimtį, leidžiant atspausdinti nedidelį kūrinių ar nedidelę kūrinio dalį ir už tai mokant kompensacinį atlyginimą autoriams bei leidėjams. Funkciniu požiūriu nėra skirtumo, ar atgaminimas popieriuje bus vykdomas kopijavimo aparatu padarant kopiją popieriuje iš popierinės kūrinio versijos, ar spausdintuvu atspausdinamas tas pats kūrinys, pateiktas elektroniniu formatu. Įstatyme nurodyta, kad techninės apsaugos priemonės turi neleisti atgaminti kūrinio, todėl šią įstatymo normą galima būtų pakeisti, leidžiant pasinaudoti reprografinio atgaminimo išimtimi.

ATGTĮ išimtis prieigą prie kūrinių bibliotekoms leidžia suteikti tik iš jų patalpose esančių terminalų. Tokia nuostata yra numatyta ir Informacinės visuomenės direktyvoje, todėl valstybės narės negali įgyvendinti platesnio ribojimo, pavyzdžiui, leisti pasiekti kūrinius internetu. Makso Planko intelektinės nuosavybės, konkurencijos ir mokesčių teisės instituto parengtame Žaliosios knygos „Autorių teisės žinių ekonomikoje“ komentare⁶⁰ siūloma pakeisti minėtą Informacinės visuomenės direktyvos nuostatą, leidžiant išimtimi naudotis ne „atskiriems visuomenės nariams tam skirtuose terminaluose tu įstaigų patalpose“, o „registruotiems vartotojams, su sąlyga, kad teisių turėtojai gaus teisingą atlyginimą“. Akivaizdu, kad toks kūrinių naudojimas geriau atitiktų šiuolaikinių technologijų suteikiamas galimybes, nes pavieniams vartotojams nereikėtų fiziškai būti bibliotekų patalpose, norint naudotis kūrinių. Tai lyg savotiška analogija tradicinių knygų išdavimui į namus (panaudai). Kita vertus, nors autoriams ir numatyta teisė į teisingą atlyginimą, tokiu būdu pasiekiamų kūrinių platinimą daug sunkiau kontroliuoti,

⁶⁰ European Commission – Green Paper: Copyright in the Knowledge Economy – Comments by the Max Planck Institute for Intellectual Property, Competition and Tax Law. [žiūrėta: 2012 m. kovo 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ip.mpg.de/files/pdf1/Comments-GreenPaperCopyrighKnowledgeEconomy3.pdf>>.

todėl įgyvendinant panašius pakeitimus būtinas ypatingas apdairumas, siekiant nepažeisti teisėtų autorių bei leidėjų interesų.

Išanalizavus šią normą, galima teigti, jog ji vertintina neigiamai dėl šių priežasčių:

1. Norma skirta visuomenės interesams patenkinti – palengvinti prieigą prie sunkiau randamų ir retesnių kūrinių, tačiau galioja tik kūriniams, išleidžiamiems ar paskelbiamiems po įstatymo įsigaliojimo. Toks reguliavimas neatitinka tiek JAV, tiek Europos Sąjungoje vykstančių skaitmeninimo procesų, siekiant išsaugoti kultūrinį paveldą ir palengvinti visuomenės prieigą prie jo;
2. Kūrinių, išleidžiamų po įstatymo įsigaliojimo, skaitmeninti nereikia, nes šiuolaikinėje leidyboje bet koku atveju yra parengiama skaitmeninė kūrinio kopija spaudai arba platinimui internetu. Šiuo atveju užtektų susitarimo su teisių turėtojais. Nepasiekus susitarimo ir negavus iš teisių turėtojų skaitmeninės kūrinio kopijos, norma taip pat neužtikrina bibliotekoms teisės skaitmeninti kūrinio, nes teisių subjektai gali tiesiog uždrausti tokį naudojimą;
3. Dėl nuostatos, kad teisių turėtojai gali uždrausti skaitmeninti kūrinius, nesvarbu, kada jie išleisti, ar yra viešojoje prekyboje ar bet koku būdu komerciškai prieinami, taip pat nenumatant jokių terminų, kuriems praėjus leidimai nebegaliojotų, ši norma gali tiesiog neveikti. Leidėjams užtenka knygoje užrašyti nuostatą dėl skaitmeninimo draudimo, ir taip ši norma taps mirusia;
4. Manoma, kad norma numatyta dėl akademinės bendruomenės interesų, nes akademiniai autoriai publikuojant kūrinius svarbiau ne komercinė nauja, o savo vardo populiarinimas ir reputacijos užsitarnavimas⁶¹. Tačiau įstatymas suvienodina ir akademinis ir komercinius autorius bei leidėjus, taip pat, ši nuostata taip pat nėra būtina, nes teisių subjektai, pageidaujantys, kad jų kūriniai būtų skaitmeninami, tai tiesiog gali nurodyti kūrinyje, ar kitu būdu pranešti skaitmeninantiems subjektams. Iki įstatymo įsigaliojimo išleistų ar paskelbtų kūrinių atveju tai yra vienintelis būdas, suteikiantis skaitmeninimo teisę.

⁶¹ European Commission – Green Paper: Copyright in the Knowledge Economy – Comments by the Max Planck Institute for Intellectual Property, Competition and Tax Law. [žiūrėta: 2012 m. kovo 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ip.mpg.de/files/pdf1/Comments-GreenPaperCopyrightKnowledgeEconomy3.pdf>>.

4. Elektroninės bibliotekos

Darbe išnagrinėti elektroninių knygų, taip pat įprastų knygų skaitmeninimo ir naudojimo įprastose bibliotekose ypatumai, o toliau nagrinėjami elektroninių bibliotekų keliami klausimai. Elektroninėse bibliotekose gali būti talpinamos tiek elektronine forma išleistos knygos, tiek suskaitmenintos popierinės knygos, tačiau dėl knygų skaitmeninimo kyla papildomų autorių teisių apsaugos problemų, todėl šiems veiksams skirtinas papildomas dėmesys. Atsižvelgiant į šių dienų aktualijas – knygų skaitmeninimo projektus Europoje (pavyzdžiui, Europos skaitmeninės bibliotekos *Europeana*⁶² projektas) ir JAV (plačiai žinomas *Google books*⁶³ atvejis) galima teigti, jog įgaunant pagreitį knygų skaitmeninimo tendencijoms kyla vis naujų iššūkių autorių teisės aspektu tiek įstatymų leidėjams, tiek patiems teisių turėtojams, siekiantiems tinkamai apginti savo interesus, bei skaitmeninantiems subjektams, siekiant padaryti informaciją prieinama ir patrauklia visuomenei ir tuo pačiu nepažeidžiant autorių teisių.

Šioje darbo dalyje nagrinėjamas *Google books* projektas, turintis didelę įtaką ne tik JAV, bet ir Europos Sąjungos autorių teisių sistemoms. Pirmiausia nagrinėjama šio projekto atitiktis JAV autorių teisei ir, kadangi ginčai dar nėra išspręsti, galimos teisinės perspektyvos. Toliau nagrinėjami Europos skaitmeninimo projektų keliami teisiniai iššūkiai ir siūlomi teisinio reguliavimo pokyčiai, siekiant paspartinti skaitmenizavimo procesus Europoje ir neatsilikti nuo už Atlanto vykdomų projektų.

4.1. Google books projektas

Informacinėje visuomenėje prieinamos informacijos kiekis sparčiai auga, todėl labai svarbi yra efektyvi informacijos paieška tarp daugybės šaltinių, įskaitant ir autorių teisių saugomus objektus. Paieškai techninėmis priemonėmis būtinos duomenų bazės su kūrinių tekstais, todėl popierinės knygos turi būti ne tik nuskenotos, bet ir paverstos tekstu, naudojant teksto atpažinimo (angl. *optical character recognition - OCR*) programas. Tai gali pažeisti autorių bei leidėjų interesus ir išimties teises į kūrinius.

⁶² Prieiga per internetą: <<http://www.europeana.eu>>.

⁶³ Prieiga per internetą: <<http://books.google.com>>.

Google books (pirminiai pavadinimai – *Google Print*, *Google Book Search*) projektas sukėlė ypač didelį atgarsį JAV ir Europoje. Projektą vykdo kompanija *Google Inc.* (toliau – Google), jos būstinė – Jungtinėse Amerikos Valstijose, tačiau jos padalinių yra visame pasaulyje, projektas vykdomas ne tik JAV, bet ieškoma partnerių ir Europoje. Paieškos sistema savo paslaugas teikia internetu ir yra prieinama iš viso pasaulio. Šis projektas yra komercinis, juo siekiama gauti pajamų iš reklamos, rodomos knygų paieškos puslapiuose, pardavimų. *Google books* projektas pradėtas 2004 metais, jo siekis – skaitmenizuoti visas egzistuojančias knygas (kai kurių šaltinių teigimu – 129 864 880) jas nuskenuojant ir pritaikant teksto atpažinimo programą, taip knygas paverčiant skaitmeniniu tekstu, kad jas galima būtų indeksuoti ir vykdyti paiešką jų tekstuose⁶⁴. Tai nėra pirmasis knygų skaitmeninimo užmojis, panašūs projektai buvo pradėti ir seniau (Project Gutenberg, Archive.org ir kiti), tačiau *Google books*, dėl savo masto, bei vykdančio subjekto dominuojančios padėties pasaulinėje paieškos sistemų rinkoje, susilaukė didelio dėmesio. Projektą sudaro kelios dalys: Google partnerių programa, kai knygos pateikiamos pagal susitarimus su teisių turėtojais bei Google bibliotekų projektas (angl. *Google Library Project*), kai skaitmeninamos bibliotekų fonduose esančios knygos. Būtent dėl knygų, kurioms dar galioja autorių teisių apsauga, skaitmeninimo be teisių turėtojų leidimo ir kilo įvairių teisinių problemų bei teisinių ginčų. Šiuo aspektu *Google books* skiriasi nuo kitų anksčiau pradėtų nekomercinių skaitmeninimo projektų, nes juose skaitmenintos knygos, nebesaugomos autorių teisės (angl. *public domain*). *Google* konkurentų komerciniai projektai (pavyzdžiui, buvęs *Microsoft Live Search books*) atitinkamų problemų taip pat nesukėlė, nes juose naudojamos knygos tik gavus išankstinį autorių teisių subjektų leidimą.

Google, bendradarbiaudama su bibliotekomis, pradėjo skaitmeninti jų fonduose esančias knygas, tiek nebesaugomas autorių teisių, tiek esančias ar nebesančias prekyboje, kurioms dar galioja autorių teisių apsauga. Paieškos knygų tekstuose tikslais, knygos yra nuskenuojamos, paverčiamos tekstu ir patalpinamos duomenų bazėje, kurioje vykdoma paieška. Paieškos svetainės naudotojams pateikiama visa knygos kopija (jei ji nesaugoma autorių teisės), saugomos knygos trumpa ištrauka, kurioje yra ieškomi žodžiai, arba tik bibliografinė informacija. Viso knygos teksto ar didesnės jo dalies

⁶⁴ Wikipedia *Google Books*. [žiūrėta: 2012 m. kovo 28 d.]. Prieiga per internetą: <http://en.wikipedia.org/wiki/Google_Books>.

naudotojas negali pasiekti, jei knyga vis dar yra saugoma autorių teisės. *Google partners* programoje dalyvaujančių teisių turėtojų knygų atvaizdavimas priklauso nuo susitarimų su Google, gali būti atvaizduojamas visas kūrinys ar jo dalis. Kaip jau minėta, *Google books* yra komercinis projektas, kuriuo siekiama į paieškos sistemą pritraukti daugiau lankytojų ir tuo padidinti reklamos pardavimus - šis aspektas bus svarbus nagrinėjant galimybes pasinaudoti autorių teisių ribojimais.

Dar prieš prasidedant teisiniams ginčams, dėl visuomenėje kilusios kritikos bangos, Google laikinai sustabdė knygų skaitmeninimą ir pasiūlė atsisakymo (angl. *opt-out*) galimybę. Teisių turėtojams buvo duota laiko pateikti sąrašus knygų, kurių Google įsipareigojo neskaitmeninti⁶⁵. Kadangi atsisakymo galimybė išliko ir vėliau nagrinėjamoje taikos sutartyje, atsisakymo principo taikymo aspektai ir padariniai nagrinėjami toliau, taikos sutarties kontekste.

Dėl minėto knygų skaitmeninimo be teisių turėtojų leidimų Google sulaukė ieškinių JAV, Europoje ir Kinijoje, tačiau dėl aktualumo nagrinėjami tik ginčai JAV ir Europoje. 2005 metais Google ieškinius iškėlė JAV autorių sąjunga bei Amerikos leidėjų asociacija. Autorių sąjunga savo grupės ieškinyje (byla *Authors Guild v Google*) teigė, kad Google be leidimo kurdama skaitmenines kopijas pažeidžia autorių teises, bei ketina kūrinius rodyti be leidimo, siekdama komercinių tikslų – pritraukti daugiau lankytojų ir padidinti reklamos pardavimus. Teigta, kad toks kūrinių naudojimas nėra pateisinamas jokia išimtimi iš autorių teisių, bei reikalauta nuostolių atlyginimo⁶⁶. Autorių teigimu, Google žinojo ar turėjo žinoti, kad JAV Autorių teisių įstatymas (angl. *Copyright Act*) reikalauja gauti teisių savininkų leidimą prieš kuriant kūrinių skaitmenines kopijas vidiniams komerciniams tikslams arba skirtas naudoti kitiems asmenims⁶⁷.

Amerikos leidėjų asociacija (byla *Association of American Publishers v Google*) taip pat teigė, jog Google pažeidė jų teises darydama saugomų kūrinių kopijas, jas neterminuotai saugodama ir leisdama paieškos svetainės naudotojams jose ieškoti informacijos bei peržiūrėti kūrinius – naudojo juos be teisių turėtojų leidimų ir

⁶⁵ Pašalinimo iš Google Books bibliotekų projekto registracija [žiūrėta: 2012 m. kovo 13 d.]. Prieiga per internetą: <<https://books.google.com/partner/exclusion-signup>>.

⁶⁶ AKESTER, P. *A Practical Guide to Digital Copyright Law*. London: Sweet & Maxwell, 2008 p. 123-124.

⁶⁷ Grupės ieškinys *The Authors' Guild v. Google Inc.* [žiūrėta: 2012 m. kovo 13 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.authorsguild.org/advocacy/articles/settlement-resources.attachment/authors-guild-v-google/Authors%20Guild%20v%20Google%2009202005.pdf>>

komerciniais tikslais. Leidėjai pažymėjo, kad jie patys kuria priemones, leisiančias padaryti elektronines kūrinių versijas pasiekiamas visoms paieškos svetainėms suderinamais su autorių teisėmis būdais, teigė, jog tiek pelno siekiantys, tiek nesiekiantys pelno subjektai moka atlyginimą leidėjams už leidimą naudoti kūrinius, Google elgesys negali būti pateisinamas sąžiningo naudojimo (angl. *fair use*) doktrina, reikalaujama kompensacijos⁶⁸. Ieškinyje nurodoma, jog dėl Google visiškai komercinių siekių jos vykdomas masinis autorių teisių saugomų knygų kopijavimas ir padarymas viešai prieinamomis pažeidžia išimtinę jų teises, ir toks naudojimas, nors ir kitokioms aplinkybėms esant būtų leidžiamas bibliotekai, tačiau, jokių atveju neleistinas Google, nors ir vykdomas bibliotekų fonduose⁶⁹. Google savo kaltę neigė, teigdama, jog jos atliekami veiksmai pateisinami sąžiningo naudojimo doktrina, taip pat, jog paieška knygose atitinka paiešką interneto svetainėse (šis aspektas nagrinėjamas vėliau).

4.1.1. Google books taikos sutartis

Neaišku, ar toks knygų naudojimas būtų pateisintas sąžiningo naudojimo doktrina, nes ginčas teisme nebuvo išspręstas. 2008 metais Google, Autorių sąjunga bei leidėjai nusprendė ginčą išspręsti taikiai, sudarydami grupės taikos sutartį. Teismui pritarus sutarčiai, ji Google suteiktą teisę Jungtinėse Valstijose nuskaityti autorių teisių saugomas knygas ir intarpus, bei kaupti elektroninę duomenų bazę. Išspaudintų (angl. *out of print*) knygų atveju ir parduodamų knygų autorių teisių subjektams leidus, Google galės už mokesčių teikti prieigą prie atskirų knygų tekstų, pardavinėti įstaigoms prieigos prie duomenų bazės prenumeratą, rodyti reklamas ir kitaip komerciškai naudoti knygas. Autorių teisių subjektams paliekama teisė bet kuriuo metu pakeisti jų kūrinių naudojimo sąlygas. Autorių teisių subjektams Google įsipareigoja sumokėti 63% gaunamų už kūrinio naudojimą pajamų. Kompensacijoms už prieš susitarimą be leidimo nuskenuotus kūrinius Google skiria 45 milijonus dolerių⁷⁰. Apibendrinant sutarties sąlygas, problematiškiausios nuostatos yra suteikiančios Google teisę skaitmeninti knygas, kurių skaitmeninti teisių

⁶⁸ AKESTER, P. *A Practical Guide to Digital Copyright Law*. London: Sweet & Maxwell, 2008 p. 124.

⁶⁹ Grupės ieškinys *McGraw-Hill Companies et al. v. Google Inc.* [žiūrėta: 2012 m. kovo 13 d.]. Prieiga per internetą: <<http://fl1.findlaw.com/news.findlaw.com/wsj/docs/google/mcgggoog101905cmp.pdf>>.

⁷⁰ *Google books* taikos sutarties sąlygos [žiūrėta: 2012 m. kovo 13 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.googlebooksettlement.com/intl/lt/agreement.html>>.

turėtojai nebus uždraudę atskiru reikalavimu, taip pat, šios sutarties taikymas ne tik JAV, bet ir kitų šalių autorių kūriniais.

2011 metais teismas atmetė taikos sutarties sąlygas. Teismo nuomone, nors knygų skaitmeninimas ir universalios skaitmeninės bibliotekos sukūrimas daug kam atneštų naudos, toks susitarimas yra peržengiantis ribas. Susitarimas reikštų verslo sandorį, užtikrinantį Google plačias teises naudoti knygas be autorių teisių turėtojų leidimų. Teisių turėtojo teisė neleisti kitiems naudotis jo nuosavybe yra fundamentali ir nediskutuotina. JAV autorių teisė leidžia teisių turėtojui sėdėti nieko nedarant ir būti užtikrintam, kad kiti asmenys be leidimo nepažeis jo teisės. Šio susitarimo atveju, jei teisių turėtojas nieko neveiks, jis praras savo teises. Nedalyvaujantys grupės nariai, kurie neatsisakytų sutarties, būtų laikomi perleidusiais savo teises⁷¹.

Toks teismo sprendimas vertintinas teigiamai autorių teisių turėtojų interesų užtikrinimo aspektu, nes sutarties patvirtinimas ir įsigaliojimas paneigtų autorių teisių išimtinumą ir sudarytų situaciją, kai autoriaus, leidėjo ar kito teisių turėtojo neveikimas būtų laikomas sutikimu naudoti kūrinį sutartyje numatytais būdais. Kadangi JAV bibliotekose yra įvairių pasaulio šalių autorių kūrinių (buvo išsiųsta daugiau nei 1,36 milijono pranešimų apie sutartį 36 kalbomis), būtų pažeidžiami ne tik JAV autorių ir leidėjų interesai. Susidarytų gana keista ir netgi iškraipanti rinką situaciją, kai vienas subjektas – Google – galėtų be konkrečių teisių turėtojų leidimų naudotis kūriniais sutartyje nurodytais būdais, tuo tarpu visi kiti asmenys, kaip ir priimtina autorių teisėje, turėtų gauti autorių ir leidėjų leidimus. Vėliau sutartis buvo pakeista, įtraukiant tik JAV, Jungtinės karalystės, Kanados ir Australijos autorių knygas, tačiau išliko atsisakymo principas ir pakeitimai nebuvo patvirtinti teisme. Teisėjas paskatino šalis aptarti sutarties pakeitimus, siūlydamas modelį, kuriame būtų vadovaujama prisijungimo (*opt-in*), o ne atsisakymo (*opt-out*) principu⁷². Manytina, kad pasiūlyto principo taikymas prieštarautų taikos sutarties tikslui (palengvinti knygų skenavimą, išvengiant atskirų teisių turėtojų leidimų gavimo), be to, jį taikant paprasčiausiai nereikėtų jokios grupės taikos sutarties, nes teisių turėtojai ir be jos gali pareikšti prisijungiantys prie Google projekto ir suteikiantys atitinkamas teises.

⁷¹ Niujorko apygardos teismo 2011 m. kovo 22 d. nuomonė Nr. 05 Civ. 8136 [žiūrėta: 2012 m. vasario 26 d.]. Prieiga per internetą: <<http://1.usa.gov/elvHew>>.

⁷² Google book settlement latest information [žiūrėta: 2012 m. kovo 27 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.alcs.co.uk/News---Members--information/Information-for-members/Google-book-settlement>>

Vadovaujantis atsisakymo principu, knygos skaitmeninamos be teisių turėtojų leidimo, tačiau jiems paliekama galimybė pranešti apie nesutikimą, ir tada tokia knyga nebebus skaitmeninama. Autorių teisėje kūrinį naudojimas be teisių turėtojų leidimo paprastai yra laikomas jų teisių pažeidimu, todėl teisingesnis atrodytų teismo siūlomas sutikimo (*opt-in*) metodas. Tačiau dėl tam tikrų priežasčių, daugiausia ekonominių, šis metodas labai apsunkintų, o galbūt ir padarytų neįmanomu šį projektą. Šiame modelyje Google susidurtų su dideliais kaštais – teisių turėtojų paieškos, derybų su jais, tuo metu būtų gaišamas laikas ir projekto rezultatas būtų nepalyginamai mažesnis, nei planuota⁷³. Nors tokie siūlymai ir atrodytų ekonomiškai pagrįsti, kaip jau minėta, prieštarauja tiek JAV, tiek Europos Sąjungos autorių teisių apsaugos sistemoms, be to, minėti interesai prieštarauja leidėjų ekonominiams interesams, kadangi atsisakymo modelyje jie patirtų išlaidų, susijusių su pranešimų apie atsisakymus procedūromis. Būtų neteisinga autoriams ir leidėjams užkrauti kaštus, susijusius su savo teisių gynimu ir draudimų skaitmeninti kūrinį teikimu, ypač kai skatmeninantis subjektas veikia komerciniais tikslais.

Žvelgiant iš kitos pusės, Google įsipareigoja neskelbti visų kūrinių tekstų, nebent dėl to susitartų atskirai. Neaišku, kaip knygų skenavimas vien paieškos duomenų bazės sudarymui, tačiau nesuteikiant prieigos prie kūrinių, arba rodant tiesiog nedidelę ištrauką ir paliekant teisių turėtojams galimybę bet kada pareikšti prašymą pašalinti kūrinį iš duomenų bazės, būtų įvertintas teisme. Dėl šios priežasties taikos sutartis įneštų teisinio aiškumo. Teismo sprendimas, suabsoliutinant autorių teisių gynybą ir neatsižvelgiantis į technologijų pažangą bei šiuolaikinės visuomenės poreikius, galimai užkirstų kelią ne tik *Google books*, bet ir panašioms projektams ir sukeltų stagnaciją modernių kūrinių naudojimo būdų vystymuisi. Kita vertus, jei būtų pripažinta, jog numatytos sąlygos stipriai nepažeidžia autorių ir leidėjų interesų ir gali būti pateisinamos, tai geriau būtų padaryta teismo sprendime. Precedentas galiotų visiems subjektams ir neiškraipytų padėties autorių teisėje, sudarydamas teisę naudoti kūrinį tam tikrais būdais tik vienam privačiam subjektui.

⁷³ VARIAN, H. R., *The Google Library Project* [žiūrėta: 2012 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://people.ischool.berkeley.edu/~hal/Papers/2006/google-library.pdf>>.

4.1.2. Google veiksmų atitiktis JAV autorių teisei

Google veiksmus autorių teisių požiūriu galima suskirstyti į kūrinių atgaminimą juos skaitmeninant ir naudojant duomenų bazei sudaryti ir į dalies kūrinio viešą paskelbimą paieškos rezultatuose, todėl remiantis JAV sąžiningo naudojimo doktrina bei panašia teismų praktika nagrinėjama, ar šie veiksmai galėtų būti pateisinami išimtimis iš autorių teisių apsaugos.

Analizuojant, ar Google veiksmai būtų pateisinami autorių teisių ribojimais, galima remtis JAV byla *Kelly v. Arriba*. Profesionalus fotografas *Leslie Kelly* iškėlė ieškinį paieškos sistemos operatoriumi *Arriba Soft Corp.* Paieškos sistemos veikimo principas yra surinkti iš interneto paveikslėlius, padaryti sumažintas jų kopijas, kurios bus rodomos paieškos rezultatuose, ir išsaugoti jas duomenų bazėje. Byla baigėsi paieškos sistemos operatoriaus naudai, teismas argumentavo, jog sumažintos raiškos ir naudotojams paieškos rezultatuose rodomos nuotraukų kopijos nėra pakaitalai originalams, kadangi padidinus jie netenka ryškumo, nuotraukos nebuvo pardavinėjamos ar naudojamos tiesiogiai reklamuoti paieškos svetainę. Mažesnės nuotraukų kopijos atliko visiškai kitokią funkciją, nei originalių nuotraukų, fotografo tikslas buvo meninė išraiška, o paieškos sistema veikė tiesiog kaip įrankis informacijos paieškai.⁷⁴

Šioje byloje nagrinėtą situaciją galima palyginti su Google vykdomu knygos ištraukų atvaizdavimu paieškos rezultatuose. Google pateikiamos knygų ištraukos funkcinė prasme gali būti laikomos analogiškoms nuotraukų miniatiūroms, kadangi jos nepakeičia viso kūrinio ir atlieką visai kitokią paskirtį, nei originalus kūrinys. Mažesnės raiškos nuotraukos skirtos informuoti naudotoją apie paieškos rezultatą, tačiau negali pakeisti originalaus kūrinio, kaip ir knygos ištrauka, kuri tik padeda suprasti, ar paieškos rezultatas tinkamas pagal knygos kontekstą.

Byloje *Field v. Google* ieškovas kaltino Google paieškos sistemą pažeidus jo išimtinės teisės atgaminti ir platinti kūrinių. Paieškos sistema sukurdavo originalaus internetinio puslapio laikiną kopiją (angl. *cached*), kuri būtų naudojama, jei originalus puslapis taptų neprieinamas ar pasikeistų jo turinys. Byloje teismas pažymėjo, jog atsižvelgiant į interneto platumą, Google neturi galimybių atskirai atsiklausti kiekvieno

⁷⁴ Junginių Valstijų apeliacinio teismo 2003 m. liepos 7 d. sprendimas byloje 336 F.3d 811(CA9 2003), *Kelly v. Arriba Soft Corporation* [žiūrėta: 2012 m. kovo 28 d.]. Prieiga per internetą: <http://fairuse.stanford.edu/primary_materials/cases/ariba_soft.pdf>.

puslapių savininko, ar jis nori, kad jo puslapių laikinos kopijos būtų daromos ir rodomos paieškos rezultatuose. Savininkas nesiėmė visuotinai priimtinių techninių priemonių, pareikšti apie nenorą indeksuoti jo puslapius, jo ekonominiai interesai nebuvo pažeisti⁷⁵. Paieškos sistemos veiksmai buvo pripažinti atitinkantys dorą naudojimą.

Lyginant knygų naudojimo aspektus su minėta teismų praktika pabrėžtinai skirtumas, kad bylose nagrinėjamas kūrinų, viešai prieinamų internete, atgaminimas ir naudojimas. Kilus ginčams dėl *Google books*, vienas iš Google gynybinių teiginių ir buvo tai, kad knygų skenavimas ir paieška jose yra analogiški veiksmai internetinių puslapių atgaminimui, kuri jį atlieka paieškai internete⁷⁶. Internetinės paieškos sistemos indeksuoja visą puslapių turinį ir taip suteikia galimybę rasti jį pagal tekste esančius žodžius. Svetainių savininkai, pateikdami viešai prieinamą informaciją, dažniausiai būna suinteresuoti atsidurti kuo aukštesnėse paieškos svetainių pozicijoje ir taip sulaukti daugiau lankytojų bei potencialių klientų, padidinti reklamos pardavimus. Elektroninių knygų atveju, paieškos principas techniškai beveik nesiskiria nuo naudojamo paieškai internetiniuose puslapiuose, tačiau dėl kitokio paieškos objektų, tai yra, knygų, pobūdžio kyla tam tikra specifika:

1. Tiek popierinės, tiek elektroninės knygos nėra viešai ir neatlygintinai prieinamos, skirtingai nei dauguma internete talpinamos informacijos. Leidėjai bei autoriai yra suinteresuoti gauti pajamų iš leidžiamų knygų, todėl jos turinį pateikia tik atlygintiniais pagrindais - knygą nusipirkus, įsigijus licenciją ją naudoti ir panašiais atvejais. Paprastai tiek vartotojai, tiek paieškos sistemos negali prieiti mokamo turinio internete, nes jis pasiekiamas tik turint slaptažodį ar kitaip apsaugotas nuo viešo priėjimo. Bibliotekose esančios knygos skirtos naudoti kitais pagrindais, nei viešai internete skelbiama informacija, paprastai vienu egzemplioriumi vienu metu gali naudotis tik vienas asmuo, teisių turėtojams mokamos kompensacijos, taigi, knygų prieinamumo bibliotekose negalima lyginti su viešai prieinamomis

⁷⁵ Nevados apygardos teismo 2006 m. sausio 19 d. sprendimas byloje CV-S-04-0413-RCJ-LJL, *Field v. Google, Inc.* [žiūrėta: 2012 m. kovo 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://docs.justia.com/cases/federal/district-courts/district-of-columbia/dcdce/1:2005cv00546/113951/38/1.pdf>>.

⁷⁶ AKESTER, P. *A Practical Guide to Digital Copyright Law*. London: Sweet & Maxwell, 2008 p. 121.

interneto svetainėmis. Žaliojoje knygoje „Autorių teisės žinių ekonomikoje“⁷⁷ taip pat minimas šis skirtumas: „bibliotekose saugomų kūrinių nuskaitymas tam, kad jų turinį būtų galima naršyti internetu, paprastai skiriamas nuo saitų kūrimo, siejimo su kitais tinklalapiais, siejimo tarpusavyje ar rodyklės sudarymo, nes šie veiksmai susiję su internete jau esančiais kūrinių“.

2. Knygų indeksavimui reikia atgaminti jų tekstą – padaryti kopiją ir įtraukti į paieškos sistemos duomenų bazę. Norint įgalinti paiešką išleistose spausdintose knygose, būtina jas nuskenuoti ir nuskaitytą vaizdą paversti tekstu. Tai yra techninė procedūra, be kurios nėra įmanoma paieška knygų tekstuose. Interneto svetainių atveju yra sukuriamas tik saitas į svetainę, todėl jos savininkui pašalinus svetainę, saitas nebeveiks, tuo tarpu skaitmeninės knygų kopijos yra saugomos paieškos sistemos duomenų bazėse.
3. Naudojant paiešką internete, naudotojas gali nedelsiant pasiekti rastą interneto puslapį ir sužinoti, ar tai atitinka jo paieškos lūkesčius. Paieškos sistemos knygose vartotojui, siekiant suprasti, ar paieškos rezultatas jam tinkamas, reikėtų pateikti bent nedidelę dalį knygos teksto, taigi atskiros kūrinio dalys turėtų būti padaromos viešai prieinamos. Knygos teksto dalies galima ir nepateikti, pateikiant tik knygos autoriaus vardą, kūrinio pavadinimą ir kitą bibliografinę informaciją, tačiau dauguma atvejų tokia paieška būtų neefektyvi (pavyzdžiui, ieškant pagal populiarius raktinius žodžius specifinės literatūros). Kūrinio dalies pateikimas būtų laikomas padarymu viešai prieinamam kompiuterių tinklais.
4. Svetainių savininkai gali techninėmis priemonėmis nurodyti paieškos svetainėms neindeksuoti jų puslapių ir nerodyti jų puslapių tarp rezultatų. Tokių priemonių nesiėmimas gali būti laikomas sutikimu atlikti minėtus veiksmus⁷⁸, tačiau knygų atveju nėra techninių priemonių tokiam uždraudimui.

Iš minėtų argumentų matyti, kad knygų, kaip kūrinių, platinimo ir naudojimo specifiška yra kitokia, nei interneto puslapių, todėl precedentais galima remtis tik iš dalies.

⁷⁷ Europos Bendrijų Komisija, *Žalioji knyga „Autorių teisės žinių ekonomikoje“* [žiūrėta: 2012 m. kovo 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0466:FIN:LT:HTML>>.

⁷⁸ Nevados apygardos teismo 2006 m. sausio 19 d. sprendimas byloje CV-S-04-0413-RCJ-LJL, *Field v. Google, Inc.* [žiūrėta: 2012 m. kovo 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://docs.justia.com/cases/federal/district-courts/district-of-columbia/dcdce/1:2005cv00546/113951/38/1.pdf>>.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, galima sugrįžti prie JAV autorių teisių įstatyme numatytos sąžiningo naudojimo doktrinos analizės. JAV autorių teisių įstatyme nurodomi keturi kriterijai⁷⁹, į kuriuos reikia atsižvelgti nustatant, ar kūrinio naudojimas nepažeidžia autorių teisių:

1. Naudojimo tikslas ir būdas, atsižvelgiant, ar toks naudojimas yra komerciniais tikslais ar nesiekiant pelno, mokymo tikslais;
2. Autorių teisės saugomo darbo pobūdis;
3. Naudojama kūrinio dalis ir naudojimo esmė, lyginant su visu kūriniu;
4. Naudojimo įtaka potencialiai kūrinio rinkai ar jo vertei.

Pirmasis kriterijus – kūrinio naudojimo tikslas – vertintinas Google nenaudai, nes, kaip jau minėta, kūrinio naudojimo tikslas yra komercinis. Šiuo atveju komerciniai tikslai yra netiesioginiai – gauti pajamų siekiama ne iš kūrinio pardavimų, mokamos prieigos prie jų ar kitokio naudojimo, tačiau iš padidėjusių reklamos, rodomos paieškos sistemoje, pardavimų. Nors Google atgamina visus kūrinius, o ne dalį jų, tai gali būti pateisinama siekiu užtikrinti paieškos tikslumą⁸⁰, nes dalies kūrinio naudojimas leistų ieškoti tik toje kūrinio dalyje, o ne visoje knygoje. Visų internetinių puslapių naudojimas jau buvo pateisintas nagrinėtoje *Field v Google* byloje, nurodant, jog viso kūrinio naudojimas leido pasiekti socialiai naudingus rezultatus, kurie būtų neįmanomi naudojant tik dalį kūrinio. Nors paieškos procesui naudojamas visas kūrinys, rodant jo dalį paieškos rezultatuose naudojama tik labai maža kūrinio dalis, kuri neatstoja viso kūrinio ir gali būti pateisinama *Kelly v Arriba* precedentu, knygos ištrauką laikant funkciškai analogiška nuotraukos miniatiūrai.

Naudojimo įtakos kūrinio rinkai ar jo vertei kriterijus yra svarbiausias teisių turėtojų ekonominių interesų požiūriu. Doras naudojimas negali turėti neigiamos įtakos teisių subjektų turtiniams interesams, pavyzdžiui, sumažinti kūrinio paklausą. Kuo labiau kūrinio naudojimas skiriasi nuo pradinio kūrinio naudojimo, tuo mažesnė įtaka daroma jo rinkai. Be abejo, šis kriterijus aktualesnis tebesančių prekyboje knygų atžvilgiu. Šiuo atveju, knygų naudojimas paieškoje negali pakeisti knygos, nes visas jos tekstas ar didesnė jo dalis nėra prieinama. Norint naudoti knygą pagal jos pirminę paskirtį, ją vis

⁷⁹ Jungtinių Amerikos Valstijų autorių teisių įstatymo 107 straipsnis [žiūrėta: 2012 m. kovo 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.copyright.gov/title17/circ92.pdf>>.

⁸⁰ AKESTER, P. *A Practical Guide to Digital Copyright Law*. London: Sweet & Maxwell, 2008 p. 139.

tiesiogiai reikės įsigyti ar pasiskolinti, todėl negalima prielaida, kad tokia paieška gali sumažinti knygų paklausą ar kitaip pakenkti autorių ar leidėjų turtiniams interesams, veikiau atvirkščiai.

Išanalizavus JAV sąžiningo naudojimo doktrinos lankstumą, teisinius precedentes, tarp Google ir autorių bei leidėjų vykstantį dialogą, išvelgiama galimybė, kad autorių teisių tebesaugomų knygų paieškos projektai (tiek knygų skenavimas, tiek jų ištraukų rodymas) galėtų būti pateisinami Jungtinėse Amerikos Valstijose.

Google ar kitų JAV įsikūrusių interneto svetainių operatorių paslaugos yra pasiekiamos iš viso pasaulio, o autorių teisėje galioja teritorialumo principas. Kadangi Europoje nėra tokios lanksčios išimčių iš autorių teisių sistemos, kaip nagrinėtoji JAV sąžiningo naudojimo doktrina, paieškos sistemos naudojimas gali prieštarauti jos naudotojo vietos valstybės autorių teisei. Teisių turėtojai turi teisę prašyti drausti atvaizduoti dalį kūrinio valstybėje, kurioje prašoma apsaugos, kadangi toks naudojimas laikytinas kūrinio padarymu viešai prieinamu kompiuterių tinklais. Tačiau ne visai aišku, ar galima drausti prieigą prie pačios paieškos svetainės. Manytina, jog toks draudimas negalimas, kadangi kūriniai naudojami yra JAV teritorijoje, ten jie buvo suskaitmeninti, yra saugomi duomenų bazėse ir vykdoma paieška jų tekstuose. Kai į naudotojo kompiuterį parsiončiama tik knygos bibliografinė informacija, jo valstybės teritorijoje jokios turtinės autorių teisės nėra pažeidžiamos.

4.1.3. Google books Europoje

Google books projektas Europos Sąjungai yra aktualus dėl kelių priežasčių. Kaip jau minėta, Google neapsiribojo JAV teritorija ir siekė bendradarbiauti ir su Europos bibliotekomis. Europos Sąjunga skiria nemažą dėmesį knygų skaitmeninimui, tačiau tam skiriama palyginti nedaug lėšų (Europos skaitmeninės bibliotekos „Europeana“ metinis biudžetas – 2,5 mln. eurų⁸¹), todėl privataus subjekto ir jo investicijų dalyvavimas procese ekonomiškai pageidautinas. Europos Sąjunga, siekiant sureguliuoti tam tikrus autorių teisių aspektus, pavyzdžiui, kūrinų-našlaičių (angl. *orphan works*, tai kūriniai, kurių teisių turėtojai yra nežinomi), reguliavimą, atsižvelgia į JAV vykstančius procesus autorių

⁸¹ Europe's Digital Library doubles in size but also shows EU's lack of common web copyright solution [žiūrėta: 2012 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/1257>>.

teisių srityje, pavyzdžiui, į nagrinėtą Google taikos sutartį⁸². Žaliojoje knygoje „A autorių teisės žinių ekonomikoje“, kurioje svarstomos žinių visuomenei aktualios autorių teisių apsaugos taisyklių keitimo galimybės, taip pat skiriamas dėmesys *Google books* projekto teisinei analizei. Beje, kaip jau minėta, skaitmeninami ne tik JAV autorių kūriniai. JAV yra Berno konvencijos narė, todėl Europos ir Lietuvos autoriai galėtų ginti savo teises pagal JAV įstatymus, vadovaujantis teritorialumo principu⁸³. Google paslaugos yra prieinamos iš viso pasaulio, todėl, net jei pagal JAV teisę kūrinių naudojimas būtų pripažintas neprieštaraujančiu teisei arba priimta atitinkama grupės taikos sutartis, paieškos sistema būtų pasiekama iš įvairių jurisdikcijų, kuriose galioja griežtesnės autorių teisių apsaugos taisyklės.

A autorių teisė Europos Sąjungoje yra harmonizuojama direktyvomis. Informacinės visuomenės direktyva numato valstybėms vieną privalomą ir penkis neprivalomus ribojimus, kuriuos valstybės narės gali įgyvendinti pasirinktinai. Dėl to tarp skirtingų valstybių reguliavimų galimi skirtumai ir bendros rinkos fragmentacija, kadangi mažesnę apsaugą užtikrinančios valstybės teritorijoje suskaitmeninti ar kitaip naudojami kūriniai gali būti pasiekiami iš griežtesnę apsaugą taikančių valstybių teritorijų, nors toks naudojimas ir būtų draudžiamas pagal nacionalinį reguliavimą (*Europeana* projektas parodė, kad autorių teisių saugomų kūrinių licencijavimas Europoje vyksta labai suskaidytoje teisinėje sistemoje. Buvo atvejis, kai projekto dalyviui iš Prancūzijos teko pašalinti iš *Europeana* biblioteką įkeltas nuotraukas, nes paaiškėjo, jog jis turi teisę jas platinti tik Prancūzijos teritorijoje⁸⁴). Tačiau nagrinėjant *Google books* problematiką atkreiptinas dėmesys į bendrą visoms Europos Sąjungos valstybėms bruožą, palyginus su JAV autorių teise - plačios sąžiningo naudojimo doktrinos nebuvimas (Jungtinė Karalystė turi panašų *fair dealing* principą, tačiau pastarasis yra siauresnis už JAV atitikmenį). Valstybių įstatymuose yra numatomas baigtinis autorių teisių ribojimų skaičius, o šis

⁸² DURANTAYE, K. *It Is For Harmonization: The Google Book Search Settlement and Orphan Works Legislation in the European Union* p. 158 [žiūrėta: 2012 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.nyls.edu/user_files/1/3/4/17/49/1080/55-1%20Final%20de%20la%20Durantaye%2011.30.10.pdf>.

⁸³ Berno konvencija dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos. 5 straipsnio 3 dalis.

⁸⁴ Europe's Digital Library doubles in size but also shows EU's lack of common web copyright solution [žiūrėta: 2012 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/1257>>.

negali būti platesnis, nei Informacijos visuomenėje nustatyti autorių teisių ribojimai, kuriuos valstybės teisės gali įgyvendinti ne platesne apimtimi, nei numato direktyva.

Iš pradžių būtina apžvelgti Europos valstybėse vykusius ginčus dėl *Google books* projekto. 2006 metais Vokietijos leidėjas Wissenschaftliche Buchgesellschaft, palaikomas Vokietijos leidėjų asociacijos, kreipėsi į teismą, teigdamas, jog Google pažeidė jo autorių teises skenuodama knygas, ir ginčas yra teisingas Vokietijos teismams. Reikalauta atsakovui taikyti laikinąsias apsaugos priemones ir sustabdyti knygų skenavimą. Atsakovas Google teigė, jog knygų ištraukų rodymas neprieštarauja Vokietijos autorių teisei, o knygų skenavimas vyksta JAV teritorijoje, todėl turi būti taikoma JAV, o ne leidėjo vietos valstybės autorių teisė. Teismas teigė, jog visos knygos nuskaitymas viešam naudojimui būtų laikomas autorių teisių pažeidimu pagal Vokietijos teisę (tačiau atmetė ieškovo argumentą, kad Vokietijos autorių teisė turi būti taikoma, nors skenavimas ir vyksta JAV), tačiau ištraukų rodyme teismas neižvelgė pažeidimo, teigdamas, jog atskiros ištraukos nėra saugomos autorių teisės ir iš jų teismui nepavyko sudėlioti visos knygos⁸⁵. Teismas pažymėjo, kad tikėtina, jog reikalavimai nebus patenkinti, nes knygų skenavimas vyko JAV teritorijoje⁸⁶. Ieškovas atsiėmė savo prašymą⁸⁷.

Tais pačiais metais Prancūzijoje ieškinį pateikė leidėjų grupė (byla *Martinière Groupe v Google*), prie ieškovų prisijungė ir Prancūzijos leidėjų sąjunga (*Syndicat National de l'Édition*). Pareikšti reikalavimai dėl daugiau nei 100 kūrinių suskaitmeninimo be leidimo bei knygų ištraukų paskelbimo internete. 2009 metais teismas priteisė iš Google 300 000 eurų nuostolių atlyginimo ir įpareigojo Google mokėti po 10 000 eurų per dieną, kol pašalins neteisėtai nuskenuotas knygas iš savo duomenų bazės. Teismas pripažino, kad vadovaujantis Berno konvencija, knygų skenavimui taikytinas JAV autorių teisių įstatymas, nes veiksmai atliekami JAV teritorijoje. Tačiau knygų ištraukų rodymas vertintas pagal Prancūzijos intelektinės nuosavybės kodeksą, argumentuota, kad prancūzų autorių knygos yra pasiekiamos vartotojams, esantiems Prancūzijos teritorijoje, kompanija *Google France* turi būstinę Prancūzijoje, o puslapis *www.books.google.fr* skirtas Prancūzijos vartotojams, nes pateikiamas prancūzų kalba, o

⁸⁵ Linklaters Intellectual Property News [žiūrėta: 2012 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.linklaters.com/pdfs/publications/ipnews/sept06.pdf>>.

⁸⁶ Legal victory for Google in library project [žiūrėta: 2012 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.guardian.co.uk/technology/2006/jun/29/news.google>>.

⁸⁷ RIMMER, M. *Digital copyright and the consumer revolution— hands off my iPod*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2007, p. 242.

jo domenas turi galūnę „.fr“. Atsakovai teigė, jog jie nepateikia visų darbų, o tik pateisinamo dydžio ištraukas, leidžiamas trumpų citatų informacijos tikslais išimtimi. Teismas šiems argumentams nepritarė ir nurodė, jog šios išimties negalima taikyti, nes knygų viršeliai pateikiami viso dydžio, nors ir sumažinto formato, o atsitiktinis rodomų ištraukų parinkimas neleidžia taikyti išimties informavimo tikslu⁸⁸. Šį sprendimą Google apskundė, tačiau dar neišnagrinėjus apeliacijos šalys nutarė ginčą spręsti taikiai ir susitarti dėl sąlygų, kuriomis Google galėtų naudoti knygas, saugomas autorių teisės, tačiau nebesančias viešojo prekyboje⁸⁹.

Ši byla yra pirmasis *Google books* teisinis pralaimėjimas. Tiek atsižvelgus į šią bylą, tiek į bendrą Europos Sąjungos autorių teisių apsaugos sistemą galima teigti, kad Europoje pagal galiojančią reguliavimą nėra teisinių galimybių atsisakymo principo taikymui. Dėl skirtingai aiškinamos citavimo teisės galima situacija, kai knygų ištraukos bus pasiekiamos iš vienu valstybių teritorijų, tačiau neprieinamos iš kitų. Taip pat aiškėja tendencija, kad tiek JAV, tiek Europoje teisių subjektai yra suinteresuoti, kad jų kūriniai būtų randami vartotojų, dėl kūrinų naudojimo siekia sudaryti tarpusavio susitarimus, o ne tiesiog leisti naudotis autorių teisių išimtimis, kad ir kiek pagrįstas būtų toks naudojimas. Susitarimais taip pat išvengiama nepalankaus teismo sprendimo rizikos.

4.1.4. Google books įvertinimas pagal Lietuvos teisę

Kadangi autorių teisės yra ginamos pagal valstybėje galiojančią apsaugą, svarstyti, ar toks knygų naudojimas būtų leidžiamas Lietuvoje pagal Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymą. Knygų skenavimas ar skaitmeninimas kitokiu būdu bei jų pavertimas tekstu yra kūrinio atgaminimas, knygos ar jos dalies atvaizdavimas paieškos rezultatuose internete – kūrinio viešas paskelbimas padarant jį viešai prieinamu kompiuterių tinklais. Šios turinės autorių teisės yra išimtinės, todėl norint taip naudoti kūrinį būtinas teisių turėtojo sutikimas arba įstatyme numatyta išimtis. ATGTĮ 15 straipsnio 2 dalyje nurodyta, jog bet koks kūrinio originalo ar jo kopijų panaudojimas be autoriaus, jo teisių perėmėjo ar jo tinkamai įgalioto asmens leidimo yra laikomas

⁸⁸ Paryžiaus apygardos teismo 2009 gruodžio 18 d. sprendimas byloje 09/00540, *MARTINIERE Group v Google Inc., Google France* [žiūrėta: 2012 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <http://thepublicindex.org/docs/ec/martiniere_english.pdf>.

⁸⁹ Company Overview of La Martiniere Groupe SA [žiūrėta: 2012 m. kovo 27 d.]. Prieiga per internetą: <<http://investing.businessweek.com/research/stocks/private/snapshot.asp?privcapId=1186717>>.

neteisėtu, išskyrus įstatyme numatytus atvejus. Galima daryti išvadą, kad kūrinų naudojimas be autorių leidimo, bet paliekant jiems galimybę uždrausti tokį naudojimą, tai yra, atsisakymo principo taikymas, būtų neteisėtas.

Dauguma autorių teisių išimčių yra numatyta dėl visuomenės interesų – kūrinius leidžiama naudoti be teisių turėtojų leidimų mokslo, asmeniniais, nekomerciniais tikslais. Google atveju, priešingai nei viešųjų bibliotekų ar mokymo įstaigų atveju, kūrinų naudojimo tikslas, kaip jau minėta, yra komercinis.

Vienas iš Google gynybos argumentų nagrinėtoje byloje *Martinière Groupe v Google* buvo tai, kad trumpų knygų fragmentų pateikimas yra pateisinamas citavimo apribojimu. Kūrinio ištraukos pateikimas paieškos rezultatuose galimai neatitiktų ATGTĮ 21 str. numatytos citavimo išimties, nes pagal straipsnio formuluotę, ji skirta citatą naudoti kitame kūrinyje, kritikos arba apžvalgos tikslais, jeigu toks panaudojimas yra sąžiningas ir neviršija citavimo tikslui reikalingo masto. Citatos sąvoka ATGTĮ apibrėžiama, kaip palyginti trumpa ištrauka iš kito kūrinio, skirta paties autoriaus teiginiams įrodyti arba padaryti juos suprantamus, arba teikti nuorodą į kito autoriaus požiūrį ar mintis, suformuluotus originale. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, jog citata gali būti naudojama tik kitame kūrinyje ir tik turint konkretų tikslą. Citatos yra sąmoningai parenkamos ir įterpiamos į atitinkamas kūrinio vietas, siekiant labiau paaiškinti ar patvirtinti autoriaus teiginius ar pozicijas arba pateikti autentišką kito autoriaus nuomonę⁹⁰. Citavimo paskirtis – esamų pozicijų, minčių, požiūrių apžvalga, vertinimas, kritika, polemika arba keitimasis atskirų autorių mintimis⁹¹. Paieškos sistemų atveju, kūrinų ištraukos yra rodomos atsižvelgiant į paieškos užklausas, parenkamos automatiškai. Be to, abejotina, ar tokį naudojimą galima laikyti citavimu kitame kūrinyje, nes ištraukos pateikiamos automatiškai sugeneruotame puslapyje, kurio turinys daugiausia priklauso nuo vartotojo užklausos. Paprastai cituodamas autorius parenka citatas dėl jų ryšio su kuriu kūriniu, jog turi savotišką iliustracinę reikšmę. Šiuo atveju automatiškai parenkamų ištraukų paskirtis būtų grynai informacinė. Beje, kaip jau minėta, Paryžiaus apygardos teismas byloje *Martinière Groupe v Google* atmetė šį Google gynybos argumentą kaip nepagrįstą.

⁹⁰ MIZARAS, V. *Autorių teisė: monografija. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 590.

⁹¹ MIZARAS, V. *Autorių teisė: monografija. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 593.

Bibliotekos, naudodamosios ATGTĮ 22 straipsnio 1 dalies 3 punkte numatyta išimtimi, manytina, gali knygų skaitmeninimui pasitelkti trečiuosius asmenis. Bibliotekos gali neturėti nei reikiamos įrangos, nei tinkamą kvalifikaciją turinčių darbuotojų vykdyti skaitmeninimo veiksams, todėl būtų neteisinga ribojimą aiškinti, kaip galimą naudoti vien bibliotekos darbuotojų ir tik jos turima įranga. Tačiau, nenorint nukrypti nuo ribojimo tikslų, reikia užtikrinti, kad tretieji asmenys, dalyvaujantys skaitmeninimo procese, neturės jokios tiesioginės komercinės naudos iš pačių kūrinių naudojimo, tai yra, jiems atlyginama gali būti tik už suteiktas paslaugas, tačiau nepaliekamos kūrinių kopijos, nesuteikiamos jokios teisės į kitokių jų naudojimą. Būtent dėl šių motyvų, Google bendradarbiavimas su bibliotekomis negalėtų būti pateisintas minėta ATGTĮ numatyta išimtimi iš autorių teisių. Google ne tik atliktų techninius veiksmus su kūrinių, tačiau ir pasilikėtų sau jų kopijas, bei teisę juos naudoti paieškoje ir atgaminti kūrinių ištraukas, siekiant komercinių tikslų. Tai neabejotinai nebepatenka į minėto ribojimo apimtį. Dar akivaizdesnis reikalavimas yra kūrinių naudojimo vietos ribojimas – pagal šią išimti kūrinius galima naudoti tik terminaluose, esančiuose įstaigų patalpose, be to, draudžiama perduoti kūrinių turinio informaciją už įstaigų terminalų į išorės tinklus. Pastaroji sąlyga užkerta kelią, pasinaudojus šia išimtimi, naudoti kūrinius paieškos internete tikslais, patalpinant jų turinį į privačias duomenų bazines. Žaliojoje knygoje „Autorių teisės žinių ekonomikoje“ išdėstyta nuomonė, kad privačių subjektų, tokių kaip paieškos priemonių operatoriai, veiklai Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 2 dalies c punkte nurodyta išimtis netaikoma, nes ji galioja tik viešosioms bibliotekoms, švietimo įstaigoms, muziejams arba archyvams ir taikoma tik veiklai, kuria nesiekama tiesioginės ar netiesioginės ekonominės ar komercinės naudos. Tiek privačių subjektų vykdomam kūrinių skaitmeninimui, tiek jų padarymui viešai prieinamiems internetu būtinas išankstinis teisių turėtojų leidimas⁹².

Apibendrinus galima teigti, kad pagal Lietuvos autorių teisę, taip pat Informacinės visuomenės direktyvoje numatytą išimčių apimtį, nei knygų skaitmeninimo, nei padarymo viešai prieinamų kompiuterių tinklais veiksmai be autorių teisių subjektų

⁹² Europos Bendrijų Komisija, *Žalioji knyga „Autorių teisės žinių ekonomikoje“* [žiūrėta: 2012 m. kovo 29 d.].
Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0466:FIN:LT:HTML>>.

išankstinių leidimų būtų negalimi, ir laikytini neteisėtais. Europos teisinėje sistemoje negalimas ir atsisakymo principo taikymas, kai jį taiko privatūs subjektai.

4.2. Elektroninių bibliotekų Europoje teisinės perspektyvos – kūrinių našlaičių problema

Europos Sąjungos valstybėse vyksta aktyvūs kūrinių skaitmeninimo procesai, siekiant išsaugoti kultūrinį paveldą ir užtikrinti visuomenei lengvą prieigą prie jo. Kuriama ir bendra biblioteka – *Europeana*. Kaip jau minėta, apie 90% bibliotekose esančių kūrinių yra nebesantys viešojoje prekyboje arba jų teisių turėtojai nežinomi⁹³, tokių kūrinių pagal esantį reguliavimą negalima skaitmeninti be autorių teisių turėtojų leidimų. Šį reiškinį Europos Komisija pavadino „dvidešimtojo amžiaus juodąja skyle“. Viešojoje prekyboje nebesančių kūrinių sąvoka jau buvo nagrinėta, tačiau ne mažesnę teisinę problematiką kelia kūrinių našlaičių klausimas. Kūriniais našlaičiais (angl. *orphan-works*) yra laikomi kūriniai, kurių teisių turėtojas nežinomas ar negali būti rastas (kūrinių autorius gali būti žinomas, tačiau neaišku, kam perduotos turtinės teisės).

Nors tikėtina, kad į tokius kūrinius jų teisių turėtojai nebeturi komercinių interesų, pagal galiojantį reguliavimą negalima jų naudoti be teisių turėtojų sutikimo. Susidaro paradoksali situacija, kai sutikimo gauti neįmanoma, nes neaišku, į ką kreiptis, todėl ir kūrinių teisėtai naudoti nėra galimybės. Ši problema bandoma sureguliuoti direktyva dėl kūrinių našlaičių. Direktyvos projekte⁹⁴ numatyta, kad ji taikoma kūriniams, pirmą kartą išleistiems valstybėje narėje, šie laikomi našlaičiais, jei jų teisių turėtojai nežinomi, arba negali būti rasti. Viešosioms bibliotekoms, muziejams, archyvams ir kitoms numatytoms įstaigoms suteikiama teisė tokius kūrinius padaryti viešai prieinamais ir atgaminti skaitmeninimo, padarymo viešai prieinamais, indeksavimo, katalogavimo, išsaugojimo ar restauracijos tikslais. Teisių turėtojų paieškos gairių direktyvos projektas nenumato,

⁹³ Viviane Reding EU Commissioner for Telecoms and Media Digital Europe – Europe's Fast Track to Economic Recovery The Ludwig Erhard Lecture 2009 Lisbon Council, Brussels, 9 July 2009. [žiūrėta: 2012 m. kovo 30 d.]. Prieiga per internetą: <<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/09/336&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>>.

⁹⁴ Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on certain permitted uses of orphan works [žiūrėta: 2012 m. kovo 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/orphan-works/proposal_en.pdf>.

tačiau teisių turėtojai gali bet kada pareikšti apie savo teises, ir kūrinys nebebus laikomas našlaičiu. Toks reguliavimas, atsižvelgiant į minėtą paradoksą, kūrinių skaitmeninimo tendencijas ir visuomenės bei teisių turėtojų interesus, vertintinas teigiamai. Šiuo atveju svarbu užtikrinti efektyvų teisių turėtojų paieškos atlikimą, siekiant išvengti autorių teisių subjektų interesų pažeidimų. Turėtų būti taikomos panašios taisyklės, kaip ir nagrinėtos kūrinių, nesančių viešojoje prekyboje, atveju – naudojamos elektroninės paieškos sistemos, kreipiamasi į kolektyvinio atstovavimo organizacijas, tarpusavyje keičiamasi duomenimis ir pan.

Diskutuota, ar nereikėtų numatyti tam tikros datos (angl. *cut-off date*), prieš kurią išleistų kūrinių teisių turėtojų paieškai būtų taikomi mažesni reikalavimai (panaši taisyklė taikoma JAV, kur prieš 1923 metus išleistiems kūriniams nebetaikoma autorių teisių apsauga)⁹⁵. Tokios datos nustatymas leistų pagreitinti ir atpiginti skaitmeninimo procesus, nes teisių turėtojų paieška užima daug daugiau laiko bei reikalauja didesnių kaštų nei pats skaitmeninimas. Be to, mažai tikėtina, kad būtų pažeisti komerciniai teisių turėtojų interesai, nes mažesni teisių turėtojų paieškos reikalavimai būtų taikomi senesniems kūriniams. Kai kuriose šalyse valstybinės institucijos gali suteikti licenciją naudoti kūrinius, kurių teisių turėtojai nežinomi (pavyzdžiui, Kanados Autorių teisių taryba, teisių turėtojui paliekant teisę per penkerius metus nuo licencijos pasibaigimo reikalauti atlyginimo)⁹⁶. Toks reguliavimas elektroninių bibliotekų kūrimo tikslams būtų netinkamas dėl didelio kūrinių kiekio bei papildomų laiko sąnaudų ir kaštų, kuriuos sukeltų trečiojo asmens dalyvavimas.

⁹⁵ DURANTAYE, K. H Is For Harmonization: The Google Book Search Settlement and Orphan Works Legislation in the European Union p. 164 [žiūrėta: 2012 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.nyls.edu/user_files/1/3/4/17/49/1080/55-1_Final_de_la_Durantaye_11.30.10.pdf>.

⁹⁶ i2010: Digital Libraries High Level Expert Group – Copyright Subgroup. *Final Report on Digital Preservation, Orphan Works, and Out-of-Print Works* [žiūrėta: 2012 m. kovo 29 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/hleg/reports/copyright/copyright_sugroup_final_report_26508-clean171.pdf>.

5. Išvados

1. Interesus į tinkamą elektroninės leidybos teisinį reguliavimą bei autorių teisių apsaugą turi ypač didelis subjektų ratas: autoriai, leidėjai, bibliotekos, mokymo įstaigos, archyvai, visuomenė, todėl būtinas teisingas viešojo ir privataus intereso derinimas, atsižvelgiant tiek į autorių teisių turėtojų teisės, tiek į visuomenės poreikius. Teisinį reguliavimą būtina pritaikyti prie kintančių technologijų ir atsirandančių naujų kūriniių išraiškos bei naudojimo būdų. Įgyvendinant bet kokius turtinių autorių teisių ribojimus, beveik visada įtaka bus padaroma ir leidėjų interesams, todėl ypač svarbu juos įvertinti analizuojant ar keičiant esantį reguliavimą.
2. Teisiniu aspektu elektroninių knygų ir tradicinių popierinių knygų autorių teisių apsaugos taisyklės yra beveik tapačios ir ypatingų problemų nekelia. Tiek popierinės, tiek elektroninės knygos laikmenose gali būti duodamos panaudai bibliotekose, joms galioja platinimo teisių išnaudojimo principas. Didžiausias skirtumas teisine prasme – techninių apsaugos priemonių taikymo galimybė.
3. Didžiausi teisinio reguliavimo skirtumai pasireiškia tarp materialiose laikmenose išreikštų knygų ir nematerialiųjų išraiškos formų. Manytina, kad reguliavimą reikėtų vienodinti, taikant vienesnes taisykles kūriniiams, nepriklausomai nuo jų išraiškos formų.
4. Dėl neaiškių Informacinės visuomenės direktyvoje ir Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatyme vartojamų sąvokų neaiški reprografinio atgaminimo išimties taikymo apimtis elektroninėje leidyboje. Sąvoką reikėtų aiškinti atsižvelgiant į naudojimo funkcinę paskirtį, apimant spausdinimo ir skenavimo veiksmus, be to, atitinkamai pakeisti teisės aktuose naudojamą formuluotę, atsisakant „panašios į popierių laikmenos“ sąvokos.
5. Tam tikrų elektroninės leidybos reguliavimo skirtumų kyla dėl nematerialiųjų laikmenų nepatekimo į išleidimo sąvoką. Atsižvelgiant į santykių panašumą, pagal analogiją reikėtų taikyti ATGTĮ numatytas leidybos sutartis reglamentuojančias normas autorių ir leidėjų autorinėms sutartims dėl nematerialiųjų kūriniių platinimo būdų. Taip autoriaus interesų apsauga būtų užtikrinama nepriklausomai nuo kūriniių išraiškos būdo (laikmenos).
6. Plintant elektroninei leidybai, reikėtų pritaikyti įstatymą ir leidybos sutartims, numatant specifines elektroninei leidybai sutarčių nuostatas – kūriniių platinimo formatą, techninių apsaugos priemonių taikymą, platinimo kompiuteriųjų tinklais teritoriją, autorinio

užmokesčio skaičiavimo sąlygas. Leidybos sutartyse, sudaromomis dėl popierinės knygos išleidimo, reikėtų aptarti galimybę platinti knygą ir elektroniniu būdu, taip pat teisę leidėjui padaryti kūrinio dalį viešai prieinama kompiuterių tinklais reklamos tikslais. Nesant atitinkamų įstatymo nuostatų, rekomenduojama minėtas nuostatas detaliam aptarti tarp autorių ir leidėjų sudaromose sutartyse.

7. Nors teisinis reguliavimas tiek Europos Sąjungoje, tiek Lietuvoje yra keičiamas, atsižvelgiant į informacinių technologijų pažangą ir informacinės visuomenės poreikius, autorių teises reglamentuojantys teisės aktai nėra pakankamai greitai pritaikomi dėl kintančių technologijų atsirandantiems naujiems kūrinų naudojimo būdams. Pavyzdžiui, tik paskutiniais ATGTĮ pakeitimais leista mokymo tikslais naudoti viešai internete paskelbtus kūrinius, taigi iki šiol nurodytais tikslais galima buvo naudoti tik materialia forma išleistus kūrinius. Taip pat, kaip jau minėta, dėl reprografinio atgamino sąvokos teisės aktuose neaišku, ar šis autorių teisių ribojimas taikomas ir gana naujiems elektroninės leidybos santykiams.

8. Galiojančioje ATGTĮ redakcijoje numatytas autorių teisių ribojimas, leidžiantis bibliotekose, muziejuose ir archyvuose esančius kūrinius atgaminti (skaitmenizuoti) ir padaryti prieinamus kompiuterių tinklais terminaluose tų įstaigų patalpose vertintinas neigiamai, kaip nepakankamai atitinkantis kūrinių skaitmenizavimo tendencijas ir visuomenės interesus. Dėl normoje numatytų saugiklių griežtumo galima situacija, kad šis ribojimas išvis neveiks. Ribojimo taikymas tik po įstatymo įsigaliojimo išleistiems kūriniams užkerta kelią skaitmeninti didelius bibliotekose esančius išteklius, į kuriuos autoriai bei leidėjai nebeturi komercinio intereso, nes kūrinių nebėra viešojoje prekyboje arba jų teisių turėtojai gali būti nežinomi.

9. JAV bei Europoje vykstantiems elektroninių bibliotekų kūrimo procesams ir kūrinių, nebesančių viešojoje prekyboje, kuriuos tebesaugo autorių teisės, skaitmeninimui didelę įtaką turi teisinis reguliavimas. Dėl privataus subjekto dalyvavimo ir lankstesnės autorių teisių išimčių sistemos, skaitmeninimas sparčiau vyksta JAV. *Google books* projektas parodė, kad skaitmeninimas vyktų daug efektyviau taikant atsisakymo (angl. *opt-out*) principą ir naudojant kūrinius be teisių turėtojų leidimų. Kadangi tokio principo taikymas pažeidžia autorių teisių išimtinumo principą, nors atsižvelgiant į sąžiningo naudojimo doktriną jis teoriškai galėtų būti taikomas JAV, tačiau nėra teisinių galimybių panašų principą taikyti Europoje.

10. Europoje, siekiant suskaitmeninti kaip galima daugiau kūrinių, siūloma leisti skaitmeninti kūrinius, kurių teisių turėtojai nežinomi. Toks reguliavimas vertintinas teigiamai, nes tikėtina, kad teisių turėtojai nebeturi ekonominių interesų į kūrinius našlaičius. Be to, kadangi jie nebėra leidžiami, visuomenei gali būti sunku pasiekti jų egzistuojančias materialias formas.

6. Literatūros sąrašas

Teisės norminiai aktai:

- 1) Berno konvencija dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos. Valstybės Žinios, 1995, Nr.: 40-998;
- 2) 2001 m. gegužės 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo. OL, 2001 L 167/10;
- 3) Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas. Valstybės žinios, 1999, Nr. 50-1598, nauja redakcija – Valstybės žinios, 2003, Nr. 28-1125;
- 4) Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74 -2 262;
- 5) Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. vasario 6 d. nutarimas Nr. 181 dėl autorinio atlyginimo už kūrinių atgaminimą reprografijos būdu (fotokopijavimo ar kitu būdu popieriuje) mokėjimo tvarkos patvirtinimo. Žinios, 2002, Nr. 15-574;
- 6) Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. lapkričio 22 d. nutarimas Nr. 1240 dėl nutarimo Nr. 1389 „Dėl spaudinių ir kitų dokumentų privalomųjų egzempliorių siuntimo bibliotekoms tvarkos“ pakeitimo. Žinios, 2006, Nr. 136-5171.
- 7) Autorinio atlyginimo už knygų ir kitų leidinių panaudą bibliotekose mokėjimo tvarkos aprašas. Patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. rugpjūčio 14 d. nutarimu Nr. 905 dėl autorinio atlyginimo už knygų ir kitų leidinių panaudą bibliotekose mokėjimo tvarkos aprašo patvirtinimo. Valstybės žinios, 2007, Nr. 95-3832;

Travaux préparatoires:

- 1) Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 2, 16, 19, 20, 20¹, 21, 22, 23, 24, 26, 28, 33, 39, 58, 75 straipsnių, Įstatymo priedo pakeitimo ir papildymo nauju 20¹ straipsniu, 1, 2 priedais įstatymo projektas.

Specialioji literatūra:

- 1) AKESTER, P. *A Practical Guide to Digital Copyright Law*. London: Sweet & Maxwell, 2008 p. 123-124;
- 2) BERGER, C.; WÜNDISCH, S. *Urhebervertragsrecht: Handbuch*. Baden-Baden: Nomos, 2008, p. 555;

- 3) DREIER T.; HUGENHOLTZ, B. *Concise European Copyright Law*. The Netherlands: Kluwer Law International, 2006, p. 375;
- 1) KOEHLER, P., *Der Erschöpfungsgrundsatz des Urheberrechts im Online-Bereich*. München: C. H. Beck, 2000. P. 57 – 58;
- 2) MARKEVIČIUS, E. *Informacinės visuomenės iššūkiai bibliotekose naudojant autorių teisių saugomus kūrinius*. Vilnius: Justitia, 2010, Nr. 2 (74);
- 3) MAZZIOTTI, G. *EU Digital Copyright Law and the End-User*. Berlin: Springer, 2008;
- 4) MIZARAS, V. *Autorių teisė: monografija. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2008;
- 5) MIZARAS, V. *Autorių teisė: monografija. II tomas*. Vilnius: Justitia, 2009;
- 6) RIMMER, M. *Digital copyright and the consumer revolution— hands off my iPod*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2007;
- 7) SUAREZ, M. F., WOULDHUYSSEN, H. R., *The Electronic Book*. Oxford: Oxford University Press, 2010;

Elektroniniai dokumentai:

- 1) Joint Statement of EU Commissioners Reding and McCreevy on the occasion of this week's Google Books meetings in Brussels. [žiūrėta: 2012 m. kovo 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/09/376>;
- 2) Didysis lietuvių kalbos žodynas. [žiūrėta: 2012 m. sausio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lkz.lt>;
- 3) Wikipedia *Electronic publishing* [žiūrėta: 2012 m. sausio 11 d.]. Prieiga per internetą: http://en.wikipedia.org/wiki/Electronic_publishing;
- 4) MILLAR, K. *Digital piracy casts shadow over ebook world* [žiūrėta: 2012 m. kovo 29 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.physorg.com/news/2011-10-digital-piracy-shadow-ebook-world.html>;
- 5) Europos Teisingumo Teismo 2006 m. rugsėjo 12 d. sprendimas byloje C-479-04, *Laserdisken ApS v. Kulturministeriet*, prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62004J0479:LT:HTML>;
- 6) Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the

- information society. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001L0029:EN:HTML>>;
- 7) Wikipedia *Image scanner*. Prieiga per internetą: <http://en.wikipedia.org/wiki/Image_scanner>;
- 8) *Memorandum of Understanding (MoU) on Key Principles on the Digitisation and Making Available of Out-of-Commerce Works – Frequently Asked Questions* [žiūrėta: 2012 m. kovo 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/11/619>>;
- 9) *Memorandum of Understanding (MoU) on Key Principles on the Digitisation and Making Available of Out-of-Commerce Works* [žiūrėta: 2012 m. kovo 21 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/copyright-infso/20110920-mou_en.pdf>;
- 10) i2010: Digital Libraries High Level Expert Group – Copyright Subgroup. *Final Report on Digital Preservation, Orphan Works, and Out-of-Print Works* [žiūrėta: 2012 m. kovo 29 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/hleg/reports/copyright/copyright_subgroup_final_report_26508-clean171.pdf>;
- 11) DURANTAYE, K. *It Is For Harmonization: The Google Book Search Settlement and Orphan Works Legislation in the European Union* p. 164 [žiūrėta: 2012 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.nyls.edu/user_files/1/3/4/17/49/1080/55-1_Final_de_la_Durantaye_11.30.10.pdf>;
- 12) European Commission – Green Paper: Copyright in the Knowledge Economy – Comments by the Max Planck Institute for Intellectual Property, Competition and Tax Law. [žiūrėta: 2012 m. kovo 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ip.mpg.de/files/pdf1/Comments-GreenPaperCopyrighKnowledgeEconomy3.pdf>>;
- 13) Wikipedia *Google Books*. [žiūrėta: 2012 m. kovo 28 d.]. Prieiga per internetą: <http://en.wikipedia.org/wiki/Google_Books>;
- 14) Pašalinimo iš Google Books bibliotekų projekto registracija [žiūrėta: 2012 m. kovo 13 d.]. Prieiga per internetą: <<https://books.google.com/partner/exclusion-signup>>;

- 15) Grupės ieškinys *The Authors' Guild v. Google Inc.* [žiūrėta: 2012 m. kovo 13 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.authorsguild.org/advocacy/articles/settlement-resources.attachment/authors-guild-v-google/Authors%20Guild%20v%20Google%2009202005.pdf>>;
- 16) Grupės ieškinys *McGraw-Hill Companies et al. v, Google Inc.* [žiūrėta: 2012 m. kovo 13 d.]. Prieiga per internetą: <<http://f11.findlaw.com/news.findlaw.com/wsj/docs/google/mcggoog101905cmp.pdf>>;
- 17) *Google books* taikos sutarties sąlygos [žiūrėta: 2012 m. kovo 13 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.googlebooksettlement.com/intl/lt/agreement.html>>;
- 18) Niujorko apygardos teismo 2011 m. kovo 22 d. nuomonė Nr. 05 Civ. 8136 [žiūrėta: 2012 m. vasario 26 d.]. Prieiga per internetą: <<http://1.usa.gov/elvHew>>;
- 19) Google book settlement latest information [žiūrėta: 2012 m. kovo 27 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.alcs.co.uk/News---Members--information/Information-for-members/Google-book-settlement>>;
- 20) VARIAN, H. R., *The Google Library Project* [žiūrėta: 2012 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://people.ischool.berkeley.edu/~hal/Papers/2006/google-library.pdf>>;
- 21) Junginių Valstijų apeliacinio teismo 2003 m. liepos 7 d. sprendimas byloje 336 F.3d 811(CA9 2003), *Kelly v. Arriba Soft Corporation* [žiūrėta: 2012 m. kovo 28 d.]. Prieiga per internetą: <http://fairuse.stanford.edu/primary_materials/cases/ariba_soft.pdf>;
- 22) Nevados apygardos teismo 2006 m. sausio 19 d. sprendimas byloje CV-S-04-0413-RCJ-LJL, *Field v. Google, Inc.* [žiūrėta: 2012 m. kovo 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://docs.justia.com/cases/federal/district-courts/district-of-columbia/dcdce/1:2005cv00546/113951/38/1.pdf>>;
- 23) Europos Bendrijų Komisija, *Žalioji knyga „Autorių teisės žinių ekonomikoje“* [žiūrėta: 2012 m. kovo 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0466:FIN:LT:HTML>>;
- 24) Nevados apygardos teismo 2006 m. sausio 19 d. sprendimas byloje CV-S-04-0413-RCJ-LJL, *Field v. Google, Inc.* [žiūrėta: 2012 m. kovo 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://docs.justia.com/cases/federal/district-courts/district-of-columbia/dcdce/1:2005cv00546/113951/38/1.pdf>>;

- 25) Jungtinių Amerikos Valstijų autorių teisių įstatymas [žiūrėta: 2012 m. kovo 25 d.].
Prieiga per internetą: <<http://www.copyright.gov/title17/circ92.pdf>>;
- 26) Europe's Digital Library doubles in size but also shows EU's lack of common web
copyright solution [žiūrėta: 2012 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/1257>>;
- 27) Linklaters Intellectual Property News [žiūrėta: 2012 m. kovo 26 d.]. Prieiga per
internetą: <<http://www.linklaters.com/pdfs/publications/ipnews/sept06.pdf>>;
- 28) Legal victory for Google in library project [žiūrėta: 2012 m. kovo 26 d.]. Prieiga
per internetą: <<http://www.guardian.co.uk/technology/2006/jun/29/news.google>>;
- 29) Paryžiaus apygardos teismo 2009 gruodžio 18 d. sprendimas byloje 09/00540,
MARTINIÈRE Group v Google Inc., Google France [žiūrėta: 2012 m. kovo 26 d.].
Prieiga per internetą: <http://thepublicindex.org/docs/ec/martiniere_english.pdf>;
- 30) Company Overview of La Martiniere Groupe SA [žiūrėta: 2012 m. kovo 27 d.].
Prieiga per internetą:
<<http://investing.businessweek.com/research/stocks/private/snapshot.asp?privcapId=1186717>>;
- 31) ROSENBLATT, B. *Public Library E-Book Lending Must Change to Survive*.
[žiūrėta: 2012 m. kovo 30 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://copyrightandtechnology.com/2011/12/04/a-bleak-future-for-public-libraries-and-e-books>>;
- 32) Viviane Reding EU Commissioner for Telecoms and Media Digital Europe –
Europe's Fast Track to Economic Recovery The Ludwig Erhard Lecture 2009
Lisbon Council, Brussels, 9 July 2009. [žiūrėta: 2012 m. kovo 30 d.]. Prieiga per
internetą:
<<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/09/336&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>>;
- 33) Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto išvada dėl Lietuvos
Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 2, 16, 19, 20, 201, 21, 22,
23, 24, 26, 28, 33, 39, 58, 75 straipsnių, įstatymo priedo pakeitimo ir papildymo
nauju 201 straipsniu, 1 ir 2 priedais įstatymo [žiūrėta: 2012 m. balandžio 3 d.].
Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=414861>.

Santrauka

Magistro darbo temos pavadinimas – Elektroninė leidyba: autorių teisių aspektai. Darbo tikslas yra išnagrinėti esamą autorių teisių, reguliuojančios elektroninę leidybą, reguliavimą, įvertinti, ar jis atitinka šiuolaikines ekonomines ir technologines tendencijas, palyginti nacionalinį, Europos Sąjungos ir įtaką turinčių kitų valstybių, ypač JAV, reguliavimą bei pasiūlyti reikalingus pokyčius teisiniame reguliavime arba tinkamą esamo reguliavimo aiškinimą. Elektroninės leidybos sąvoka yra nagrinėjama plačiai, įtraukiant ir elektroninių bibliotekų, darančių didelę įtaką tiek leidėjų ekonominiams interesams, tiek visuomenės poreikiui į lengvą kūrinių prieinamumą, klausimą. Nagrinėjami Lietuvos, Europos Sąjungos teisės aktai, turintys įtakos elektronei leidybai bei elektroninių bibliotekų kūrimui.

Pirmoje darbo dalyje nagrinėjamas nacionalinio reguliavimo tinkamumas besivystantiems elektroninės leidybos teisiniams santykiams – teisinio reguliavimo skirtumai tarp materialių ir nematerialių laikmenų, tarp tradicinių ir elektroninių knygų. Nagrinėjamas platinimo teisės išnaudojimo principo taikymas, knygų panauda bibliotekose, reglamentavimo ypatumai, atsirandantys dėl nematerialių formų nepatekimo į išleidimo sąvoką, reprografinio atgaminimo išimties taikymo aspektai. Patariama, kaip reikėtų pritaikyti leidybos sutartis, siekiant išlaikyti autorių ir leidėjų teisių pusiausvyrą elektroninėje leidyboje.

Analizuojami nauji Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo pakeitimai – nagrinėjamas jų atitikimas elektroninės leidybos santykiams, didesnę dėmesį skiriant naujai įtvirtintai teisei bibliotekoms mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais skaitmeninti turimus kūrinius ir padaryti juos prieinamus terminaluose jų patalpose ir šio ribojimo įtakai leidėjų bei autorių interesams. Pateikiamas kritiškas šios normos vertinimas ir pasiūlymai, kaip galima būtų ją pakeisti.

Išnagrinėjus elektroninių knygų autorių teisių apsaugos teisinius aspektus, nagrinėjamas elektroninių bibliotekų klausimas. Aptariamas garsusis *Google books* projektas, jo teisinis įvertinimas pagal Jungtinių Amerikos Valstijų bei Lietuvos Respublikos teisę, elektroninių bibliotekų reglamentavimo teisinės perspektyvos ir keliamos problemos.

Summary

The title of this master's thesis is E-publishing: Aspects of Copyright. The purpose of this paper is to examine the current E-publishing copyright legislation, evaluate its compliance with modern-day economical and technological tendencies, compare national and European legislation, suggest the necessary changes or interpretations of current legislation. The term “E-publishing” is considered broadly and analysis includes digital libraries legislation and legal perspectives, which has a significant impact on both public interest and interests of copyright right holders – publishers and authors.

Firstly, the national copyright legislation and its relevance to electronic publishing is analyzed – legal differences between tangible and intangible media, including differences between traditional and electronic books, rights exhaustions principle, book lending in libraries, photocopying exception, etc. Adaptations of publishing contracts necessary for E-publishing are suggested.

The new wording of Law on Copyright and Related Rights and its compliance with E-publishing is analyzed, focusing on new copyright exemptions, especially reproduction of a work for teaching and scientific research purposes, allowing public libraries to make digital copies of books and make them available to the public by dedicated terminals on the premises of the said institutions.

Finally, the digital libraries and their legislation as well as perspectives and suggestions are analyzed, including the famous Google books project, book digitizing projects in Europe and their legal evaluation.